

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

İLKÖĞRETİM 8. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVREYE YÖNELİK

TUTUMLARININ İNCELENMESİ

(BİTLİS İLİ ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SACIT YAPRAK

BURSA- 2019

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

İLKÖĞRETİM 8. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVREYE YÖNELİK

TUTUMLARININ İNCELENMESİ

(BİTLİS İLİ ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sacit YAPRAK

Danışman:

Prof. Dr. Emin ATASOY

BURSA-2019

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim.

Sacit YAPRAK

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

**BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA**

Tarih: 30/12/2019

Tez Başlığı / Konusu: *İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Tutumlarının İncelenmesi (Bitlis İli Örneği) / Çevre eğitimi ve çevresel tutumlar üzerine bir çalışma.*

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 90 sayfalık kısmına ilişkin, 29/11/2019 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 20'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza
30/12/2019

Sacit YAPRAK
Öğrenci No: 801533009
Anabilim Dalı: Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı
Programı: Sosyal Bilgiler Eğitimi
Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman
Prof. Dr. Emin ATASOY

* Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

YÖNERGEYE UYGUNLUK ONAYI

“İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Tutumlarının İncelenmesi (Bitlis İli Örneği)” adlı yüksek lisans tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan
Sacit YAPRAK

Danışman
Prof. Dr. Emin ATASOY

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölüm Başkanı
Prof. Dr. Abamüslim AKDEMİR

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı'nda 801533009 numara ile kayıtlı Sacıt Yaprak'ın hazırladığı “**İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Tutumlarının İncelenmesi (Bitlis İli Örneği)**” konulu Yüksek Lisans çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, 25/12/2019 günü 09:00-10:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin (**başarılı/başarısız**) olduğuna (**oybirliği/oy çokluğu**) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Prof. Dr. Emin ATASOY

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Seçil ŞENYURT

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Nazlı GÖKÇE

Anadolu Üniversitesi

ÖNSÖZ

Dünyadaki diğer bütün canlılar gibi biz insanlar için de çevre oldukça önemlidir. Gerek canlılar için yaşam alanı oluşturmada gerekse yaşamlarımızı sürdürmede hayati bir öneme sahip olan çevre; gün geçtikçe iklim değişikliği, doğanın kirlenmesi, tüketim çılgınlığı, bazı canlı nesillerinin yok oluşu gibi çeşitli sorunlar ile karşılaşmaktadır. İnsanoğlunun varoluşundan beri yararlanmış olduğu çevre, özellikle sanayi devrimi ile birlikte yukarıda belirtilen küresel boyutlara ulaşmış problemlerle karşı karşıyadır. Şüphesiz çevre ile ilgili yaşanan bu sorunlar insanlar için hem bugün hem de yarınlarda büyük tehlikeler oluşturacaktır. Çevre konusunda yaşanan bu sorunların mimarı şüphesiz insanlardır. Çözüm konusunda adım atması gerekenler de yine biz insanlarız. Bu sebeple insanlara kazandırılacak çevre bilinci ile sorunların çözülmesi konusunda başarılı bir adım sayılacaktır. İnsalarda oluşturulmasını hedeflediğimiz çevre bilinci için okullar rol üstlenebilmelidir. Okullar verecekleri çevre eğitimi sayesinde insanların çevreye karşı olumlu tutum ve davranışların kazanmasını sağlayacaktır.

Bu tez çalışmasında desteğini esirgemeyen saygıdeğer hocam Prof. Dr. Emin Atasoy'a şükranlarımı sunuyorum. Araştırma için çeviri ve imla konusunda yardımcı olan sevgili öğretmen arkadaşlarıma ve yüksek lisans boyunca çalışmalarına destek veren kız kardeşim Mısra Yaprak ve eşim Tuğba Yaprak'a teşekkür ederim.

Sacit Yaprak

Özet

Yazar Adı ve Soyadı : Sacıt YAPRAK
Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Anabilim Dalı : Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı
Bilim Dalı : Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tez
Sayfa Sayısı : XIV+88
Mezuniyet Tarihi : .... / .... / 20.....
Tez : İlköğretim 8.Sınıf Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Tutumlarının
İncelenmesi (Bitlis İli Örneği)
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Emin ATASOY

İLKÖĞRETİM 8. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVREYE YÖNELİK TUTUMLARININ İNCELENMESİ (BİTLİS İLİ ÖRNEĞİ)

Dünyadaki bütün canlılar için gün geçtikçe daha büyük bir önem arzeden çevre konusunda insanların sahip olduğu tutum ve davranışlar önemlidir. Araştırmada ilköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin çevreye yönelik tutumlarının düzeyini belirlemek ve bazı demografik değişkenlere göre anlamlı farklılıklar gösterip göstermediğini tespit etmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda 2018-2019 yılı Bitlis ilindeki okullarda eğitim görmekte olan sekizinci sınıf öğrencilerine Yücel (2013) tarafından ortaokul öğrencileri için geliştirilen “Çevre Tutum Ölçeği” uygulanmıştır. Ölçekten elde edilen verilerin araştırmanın amacı ve araştırma sorularına uygun olarak çözümlenmesi için SPSS programından yararlanmıştır. Verilerin çözümlenmesi aşamasında Bağımsız örneklem t testi, Tek yönlü varyans analizi (Anova) teknikleri kullanılmıştır.

Araştırma sonuçlarına bakıldığında, ilköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin çevreye yönelik davranışları, duygu, düşünce ve eylemde bulunmaya istekleri yüksek düzeydedir. Bununla birlikte öğrencilerin aylık gelirine göre davranış ve düşünce puanları; yerleşim birimlerine göre davranış, düşünce ve eylemde bulunmaya isteklilik puanları, karne notlarına göre duygu, düşünce ve tutum toplam puanları, cinsiyetlerine göre duygu, düşünce ve tutum toplam puanları arasında anlamlı farklılıklar olduğu bulunmuştur. Öğrencilerin baba eğitim durumlarına göre anlamlı farklılıklar tespit edilirken anne eğitim durumunda anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

Anahtar Sözcükler: evre Eğitimi, evresel Tutum, evresel Davranış, evre Bilinci, Ortaokul Öğrencileri

Abstract

Author : Sacit YAPRAK
University : Bursa Uludag University
Institute : Institute of Education Sciences
Field : Turkish and Social Studies
Branch : Department of Social Studies Teaching
Degree Awarded : Post-graduate Thesis
Page Number : XIIV+88
Degree Date : .... / .... / 20.....
Thesis : An Investigation of the 8th Grade Students' Attitudes Towards
the Environment (Sample of Bitlis City)
Supervisor : Emin ATASOY, Ph.D.

AN INVESTIGATION OF THE 8TH GRADE STUDENTS' ATTITUDES TOWARDS THE ENVIRONMENT (SAMPLE OF BITLIS CITY)

Attitudes and behaviours of people about the environment that is getting more and more vital for all creatures in the world, is very important. In this research, it is determined to identify the level of the attitudes and behaviours of the 8th grade students towards the environment and to detect if it makes any meaningful differences or not, considering some demographic factors. For this purpose, the "Environmental Attitude Scale" developed for secondary school students by Yücel (2013) was applied to eighth grade students who are studying in schools in Bitlis province in 2018-2019. The data acquired from the scale are analyzed by the programme SPSS to analyze the questions in the research properly and suitability for the objectives of the research. In the data analyzing phase, Unpaired T Test, One Way Analysis of Variance (Anova) and Pierson Correlation Analysis techniques are used.

When the research results are examined, 8th grade students' have got high willingness on feelings, ideas and behaviours towards the environment. In addition to this, meaningful differences are discovered among students' points of behaviours and ideas about their monthly income, points of the behaviours, ideas and willingness to take action according to their settlement area, total points of attitudes, ideas and feelings according to their academic achievements and total points of their attitudes, ideas and feelings about their gender. Meaningful differences are established according the education level of the fathers of the students but no differences are established about the education levels of the mothers of the students.

Key words: Environmental Education, Environmental Attitudes, Environmental Behaviours, Environmental Consciousness, Elementary Education Students.

İçindekiler

ÖNSÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	viii
İÇİNDEKİLER	x
TABLolar LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiv
1.BÖLÜM: GİRİŞ.....	1
1.Araştırma ile İlgili Bilgiler	2
1.1.Problem	2
1.2.Alt Problemler	2
1.3.Araştırmanın Amacı	3
1.4.Araştırmanın Önemi	3
1.5.Varsayımlar	4
1.6.Araştırmanın Sınırlılıkları	4
1.7.Tanımlar	5
2.BÖLÜM: LİTERATÜR.....	6
3.BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	14
3.1.Çevre Eğitiminin Kavramsal Çerçevesi	14
3.1.1.Eğitim kavramı ve çevre eğitimi.	14
3.1.2.Çevre eğitiminin tanımı, amacı ve esasları.....	16
3.1.3.Türkiye ilköğretim müfredatında çevre eğitimi.....	24
3.2.Çevresel Tutumların Kavramsal Çerçevesi	42
3.2.1.Tutum kavramı ve tutumun bileşenleri.....	42
3.2.2.Tutumların oluşumu ve gelişimi.....	45
3.2.3.Çevresel tutumların oluşmasında çevre eğitimin yeri ve önemi.....	48
3.3.Çevresel Davranışların Kavramsal Çerçevesi	49

3.3.1.Davranış kavramı ve davranış tipleri.....	49
3.3.2.Çevresel davranışın tanımı ve özellikleri.....	51
3.3.3. Çevresel davranış teorileri.....	52
3.3.4.Çevresel davranışı etkileyen faktörler.....	55
3.3.5.Çevresel davranışların oluşmasında çevre eğitimin yeri ve önemi.....	56
4.BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN YÖNTEM VE TEKNİKLERİ.....	58
4.1.Araştırmanın Modeli.....	58
4.2.Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	58
4.3.Verilerin Toplanması.....	59
4.3.1.Kişisel bilgi formu.....	59
4.3.2.Çevre tutum ölçeği.....	59
4.4.Verilerin Analizi.....	61
5. BÖLÜM: BULGULAR VE YORUM.....	63
6.BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER.....	71
6.1.Sonuç.....	71
6.2.Öneriler.....	74
KAYNAKÇA.....	76
EKLER.....	83

Tablolar listesi

<i>Tablo</i>	<i>Sayfa</i>
1. Dördüncü Sınıf Bilgiler Öğretim Programında Çevre İçerikli Kazanımlar.....	32
2. Beşinci Sınıf Öğretim Programında Çevre İçerikli Kazanımlar	33
3. Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Çevre İçerikli Kazanımlar.....	34
4. Yedinci Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Çevre İçerikli Kazanımlar	34
5. Çevre İçerikli Kazanımların Sınıf Düzeylerine Göre Program Kazanımlarına Oranı.....	35
6. Üçüncü Sınıf Fen Bilimleri Öğretim Programında Çevre İçerikli Kazanımlar	36
7. Dördüncü Sınıf Fen Bilimleri Öğretim Programında Çevre İçerikli Kazanımlar	37
8. Beşinci Sınıf Fen Bilimleri Öğretim Programında Çevre İçerikli Kazanımlar	38
9. Altıncı Sınıf Fen Bilimleri Öğretim Programında Çevre İçerikli Kazanımlar	39
10. Yedinci Sınıf Fen Bilimleri Öğretim Programında Çevre İçerikli Kazanımlar.....	39
11. Sekizinci Fen Bilimleri Öğretim Programında Çevre İçerikli Kazanımlar	40
12. Çevre İçerikli Kazanımların Sınıf Düzeylerine Göre Program Kazanımlarına Oranı.....	41
13. Çarpıklık ve Basıklık Değerleri.....	61
14. Bağımlı, Bağımsız Değişkenler ve Kullanılan Testler	62
15. Çevresel Tutum Ölçeğinden Elde Edilen Ait Betimsel Bilgiler.....	63
16. Çevresel Tutum Ölçeği Puanlarının Öğrencilerin Öğrenim Gördüğü Okulların Bulunduğu Yerleşim Birimine Göre Karşılaştırılması (ANAVO).....	64
17. Çevresel Tutum Ölçeği Puanlarının Aylık Gelire Göre Karşılaştırılması(ANOVA).....	65
18. Çevresel Tutum Ölçeği Puanlarının Sosyal Bilgiler Dersi Karne Notuna Göre Karşılaştırılması (ANOVA).....	66
19. Çevresel Tutum Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılması (T Testi).....	67
20. Çevresel Tutum Ölçeği Puanlarının Anne Eğitim Durumuna Göre Karşılaştırılması	

(ANOVA).....	68
21. Çevresel Tutum Ölçeği Puanlarının Baba Eğitim Durumuna Göre Karşılaştırılması	
(ANOVA).....	69

Şekiller Listesi

<i>Şekil</i>	<i>Sayfa</i>
1. Tutumun Bileşenler	43
2. Davranış Türleri.....	50
3. Planlı Davranış Teorisi	52
4. Stern (2000)'e Göre Değer- İnanç- Norm Çevreselcilik Teorisinin Gösterimi	54
5. Kişilerin Çevresel Davranışlarını Etkileyen Faktörler	56
6. Giolitto ve Arakadaşlarının (1997) Çevre Eğitim Modeli.....	57

1.Bölüm

Giriş

İnsanoğlu asırlar boyunca doğal kaynakların tükenmez olduğunu düşünüp doğal çevreyi tamamen kendi istekleri doğrultusunda bilinçsiz bir şekilde kullandılar. İnsanlar bu yaptıklarının yanlış olduğunu ve doğal kaynakların sınırsız olamayacağını çok sonradan fark ettiler. Ancak bu durum beraberinde birçok çevre sorununu ortaya çıkarmıştır. Ekolojik dengeyi bozan bu çevresel sorunlar yerkürede yaşayan bütün canlılar için bir tehlikedir ve birçok canlı türünün yok olmasına sebebiyet vermektedir. Ancak bozulan bu ekolojik düzenden en çok etkilenecek olan canlı kesinlikle insan olacaktır. Günümüzde halen bu çevre sorunlarının çözümü için mücadeleler verilmektedir. Bu mücadelelerin başarılı olması için insanların çevreye karşı daha duyarlı olmaları gerekmektedir (Başlar & Şahin, 1993).

Yaşadığımız yüzyıl, insanların yaşamlarını devam ettirebilmek adına doğal kaynakları kendisini yenilebilecek hızın kat ve kat üstündeki bir hızla tüketimin var olduğu bir dönemdir. Ancak bu hızlı ve bilinçsiz tüketimin gelecekte büyük sorunlara yol açacağını gören insanoğlu bunun önüne geçmek ve dengeyi sağlamak adına çözümler bulmaya başlamıştır. Dünyadaki hızlı nüfus artışı, tüketim çılgınlığı, iklim değişikliği, canlı türlerinden bir kısmının neslinin tükenmesi gibi önemli problemler günümüzde devam etmektedir. Bu gibi çevresel sorunların çözümünde gün geçtikçe önemi daha da artan “Sürdürülebilir Kalkınma için Eğitim” anlayışı önemli bir rol üstlenecektir (Alkış, 2007).

Taş (2010)’a göre çağımızın en büyük sorunu olarak devam etmekte olan çevre problemi gün geçtikçe daha da büyük bir tehlike oluşturmaktadır. Geçmişte yalnızca su, hava kirliliği ve ormanların tahribi olarak betimlenen çevre sorunları günümüzde artık sadece bölgesel alanlarda etkili olan sorunlar olmaktan çıkmış daha karmaşık daha etkili küresel sorunlar haline gelmiştir (akt. Akdağ & Yaşaroğlu, 2013). Buna küresel ısınma,

ozon tabakasındaki incelme ve iklim değişiklikleri örnek gösterilebilir. Küresel boyutlara ulaşan çevresel sorunlara karşı kendisini sorumlu hisseden, çevre konusunda gelecek kaygısı olan, doğal kaynakların sınırlı olduğu bilincine varıp sadece ihtiyacı kadar tüketen bilinçli ve duyarlı bireyler yetiştirmek için çevre eğitimi çok büyük önem arz etmektedir (Şimşekli, 2004).

İleri (1998)'nin de belirttiği gibi gerçek manada çevre kirliliği zihinsel kirliliğin yansımasıdır. Bu yüzden çevresel sorunlara çözüm bulmak adına atılacak en etkili adımın bireyleri yetiştirmek olduğunu söyleyebiliriz. Eğitim yoluyla çevreye karşı duyarsız olan öğrencilere çevreye yönelik olumlu tutum ve davranışların kazandırılması çevresel sorunları en aza indirecektir.

1.Araştırma ile İlgili Bilgiler

Araştırmanın bu kısmında araştırmanın problem durumu, amacı, önemi, sınırlılıkları, varsayımları ve araştırma ile ilgili bazı kavramların tanımlarına yer verilmiştir.

1.1.Problem

İlköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin çevreye yönelik tutumları nasıldır?

1.2.Alt Problemler

1. Öğrencilerin çevreye yönelik tutumları hangi düzeydedir?
2. Öğrencilerin çevreye yönelik tutum düzeyleri, öğrencinin yaşadığı yerleşim birimine (kent-kır) göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
3. Öğrencilerin çevreye yönelik tutum düzeyleri, ailenin gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
4. Öğrencilerin çevreye yönelik tutum düzeyleri, Sosyal Bilgiler dersindeki karne notuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
5. Öğrencilerin çevreye yönelik tutum düzeyleri, cinsiyet yapısına göre anlamlı bir

farklılık göstermekte midir?

6. Öğrencilerin çevreye yönelik tutum düzeyleri, anne eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
7. Öğrencilerin çevreye yönelik tutum düzeyleri, baba eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

1.3.Araştırmanın Amacı

Bu tez konusu kapsamında, ilköğretim programındaki öğrenimlerini bitirmek üzere olan ilköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin çevreye yönelik tutum seviyelerinin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Bu amaçla öğrencilerin çevre tutumlarının çocukların öğrenimlerini devam ettirmekte oldukları okulun yerleşim birimi, ailenin gelir durumu, öğrencinin karne notu, cinsiyeti, ebeveynlerin eğitim durumu gibi değişkenlere göre anlamlı farklılık oluşturup oluşturmadığı incelenmiştir.

1.4.Araştırmanın Önemi

İnsanlar hayatlarını sürdürebilmek için kuşkusuz çevreye muhtaçtır. İnsanoğlu gerek avcılık ve toplayıcılık döneminde gerekse yerleşime geçtikten sonraki dönemde çevreden farklı şekillerde yararlanmıştır. Tarımsal üretim için çevreyi değiştiren insanlar, sanayi inkılabı ve teknolojinin gelişmesi ile birlikte sınırlı olan doğal kaynakları tüketmeye başlamıştır. Bu tüketim gün geçtikçe çevre ile ilgili sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu çevre sorunlarından dolayı insanların yaşamları zorlaşmıştır.

Sinha ve diğerleri (1985)'ne göre çevre konusunda oluşan bu sorunları ortadan kaldırmak için çevre bilincine sahip bireyler yetiştirmek gerekir. Çevre hakkında bilgi birikimi olan çevreye yönelik olumlu tutum ve davranışlar sergileyen kişilerin varlığı çevre sorunlarının azalmasında etkili olacaktır (akt. Yaşaroğlu, 2012).

Bireylerin çevreye karşı olumlu tutumlarının oluşmasında çevre eğitimi önemli bir

görev üstlenmektedir. Bu sebepten dolayı çevre eğitimi, okulöncesi eğitim kademesinden başlayarak eğitim ve öğretimin her kademesinde öğrencilere verilmesi gerekir. Böylece çevre eğitimini almış bireyler kurtarıcı bir rol üstlenip dünyayı daha da yaşanılabilir bir yer haline getireceklerdir (Bertiz, 2014; Gökçe, Kaya, Aktay ve Özden, 2007).

Ülkemizde verilen eğitim ve öğretimin her basamağında, okuyan öğrenciler için çevreye yönelik tutum ve davranış düzeyleri araştırılmıştır. Özellikle İlköğretimde okuyan öğrencilerin çevreye karşı olan tutum ve davranış düzeyleri ve çeşitli değişkenler ile olan ilişkisi birçok araştırmacı tarafından incelenmiştir. Bu araştırma ise Bitlis il sınırları içinde eğitim öğretim faaliyetine aktif olarak devam eden sekizinci sınıf öğrencilerinin çevreye yönelik tutum seviyelerinin belirlenmesi ve bazı demografik değişkenlere göre anlamlı farklılıkları gösterip göstermediğinin tespiti açısından oldukça önemlidir. Ayrıca elde edilen bulgular ve bilgiler hem eğitimcilere hem de ebeveynlere yardımcı olacaktır.

1.5.Varsayımlar

1. Araştırmada alınan örneklemin evreni yeterli oranda temsil ettiği varsayılmıştır.
2. Bu araştırmada, ölçekte yer alan soruları cevaplandıran öğrencilerin, gerçek duygu ve düşüncelerini ortaya koydukları, objektif ve dikkatli davrandıkları varsayılmıştır.
3. Araştırma için kullanılan ölçekte yer alan soruların bu çalışma için yeterli veriyi sağlayacağı varsayılmıştır.

1.6.Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Araştırma 2018–2019 eğitim öğretim yılında Bitlis İl sınırları içinde yer alan altı ilköğretim okulunda öğrenim gören 412 tane sekizinci sınıf öğrencileri ile sınırlıdır.
2. Araştırmada elde edilen bulgular, kullanılan veri toplama araçlarından “Çevre Tutum Ölçeğinden” elde edilen verilerle sınırlıdır.

1.7.Tanımlar

- **Çevre:** İnsan faaliyetleri ve canlı varlıklar üzerinde hemen ya da uzunca bir süre içinde dolaylı ya da dolaysız bir etkide bulunabilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik ve toplumsal etkenlerin belirli bir zamandaki toplamıdır (Keleş & Hamamcı, 2002).
- **Çevre Eğitimi:** Toplumun bütün kesimlerinde çevre bilincinin oluşturulması, bu kesimlerin çevreye karşı duyarlı, kalıcı ve olumlu davranış değişikliklerinin kazandırılması; doğal, tarihi, kültürel, sosyo-estetik değerlerin korunması, bu süreçlere kişinin aktif bir şekilde katılımının sağlanması ve sorunların çözümünde aktif bir şekilde rol almasıdır (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2014).
- **Çevresel Davranış:** Medvedev ve Aldeşeva (2001)'ya göre toplumun birlikte veya bireysel olarak insanların tek başlarına doğadaki unsurlardan herhangi birine ilişkin gösterdiği bilinçli, planlı eylemlerin tümünü çevresel davranış olarak tanımlamıştır (akt. Atasoy, 2005).
- **Çevresel Tutum:** Çevre ile ilgili problemlerden kaynaklanan korkular, sınırlar, huzursuzluklar, değer yargıları ve çevre problemlerinin çözümüne hazır bulunuşluluk gibi bireylerin çevreye faydalı olan davranışlara ilişkin ortaya koydukları olumlu ya da olumsuz tavır ve fikirlerin tümüdür (Erten, 2004).
- **Davranış:** Organizmanın her türlü etkinliğine davranış adı verilmektedir. Organizmanın gözlenebilen ya da gözlemlenemeyen, açık veya kapalı etkinliklerin tümüdür (Senemoğlu, 2015).
- **Eğitim:** Kişinin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir (Ertürk, 1972).
- **Tutum:** Kişilere ait olup kişilerin objeler hakkındaki duygu, düşünce ve devamında oluşacak olan davranışların tamamına yön veren yönelimlerdir (Aydın, 2004).

2.Bölüm

Literatür

Bu bölümde yapılan çalışma ile ilgili araştırmalara yer verilmiştir. Literatür taraması çevre eğitimi, çevresel tutum ve davranışlar ile çocuk-doğa etkileşimi olmak üzere üç ana konu etrafında şekillenmiştir. Yapılan çalışma sonucunda çevre eğitimi ile çevresel tutum ve davranışlar konusunda çokça araştırma yapıldığı görülmüştür. Ancak bu durum çocuk- doğa etkileşimi konusu için geçerli değildir nitekim bu konuda az sayıda çalışmaların yapıldığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Çevre eğitimine yönelik yapılmış araştırmalara bu bölümde yer verilmiştir.

Geray (1997) “Çevre için Eğitim” başlıklı makalesinde temelde şu iki soruya yanıt bulmaya çalışmıştır: “Çevre Konusunda Eğitim mi?” yoksa “Çevre için Eğitim mi?”. Geray, makalesinde çevre eğitiminin gerekliliğini ulusal ve uluslararası alandaki bildirge ve sözleşmelere dayanarak belirtmiştir. Ayrıca çevre eğitiminin amaçları, kapsamı, ilkeleri, nitelikleri ile çevre için eğitimin yöntem ve uygulamalarını açıklamıştır. Araştırma çevre için eğitim konusunda çalışma yapacak olanlara rehberlik etmektedir.

Ünal ve Dımışkı (1999) tarafından hazırlanan “UNESCO - UNEP Himayesinde Çevre Eğitiminin Gelişimi ve Türkiye'de Ortaöğretim Çevre Eğitimi” makalesinde çevre eğitimi alanının belirlenmesine yönelik uluslararası alanda yapılmış olan konferanslar ve özellikle çevre eğitimi için çok önemli olan 1977 Tiflis Konferansının içeriği özetlenmiştir. Ayrıca ülkemizdeki ortaöğretim kurumlarında verilen çevre eğitimi UNESCO – UNEP programları ile karşılaştırılmıştır. Yapılan araştırmaya göre ülkemizdeki ortaöğretim çevre eğitiminin uluslararası modellerle karşılaştırıldığında bizde yeterli bir seviyede çevre eğitiminin verilmediği gözlemlenmiştir.

Şimşekli (2004) “Çevre Bilincinin Geliştirilmesine Yönelik Çevre Eğitimi Etkinliklerine İlköğretim Okullarının Duyarlılığı” başlıklı çalışması Bursa il merkezinde 21

ilköğretim okulunda 8789 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada çevre bilincinin artırılmasına uygun olarak uygulamalı çevre eğitimi gerçekleştirilmiştir.

Öğretmenlerin hazırlamış olduğu beş ana tema için 1 ay boyunca etkinlikler yapılmış. Bu araştırmada aktivitelere iştirak eden ilköğretim öğrencilerinin çevre ile ilgili konulara ilgileri uyandırılmış, bu konuda düşünceleri ve yeni fikirler meydana getirmeleri istenmiştir.

Araştırma sonucuna göre okulların çevre eğitimi konusundaki duyarlılıklarının istenilen düzeyde olmadığı gözlemlenmiştir.

Uzun ve Sağlam (2007), lise öğrencilerinde “Çevre ve İnsan” dersi ile çevre için çalışan gönüllü kuruluşların çevreye yönelik bilgi ve tutuma olan etkisinin araştırmışlardır. Bu çalışmada Çevresel Tutum Ölçeği ile Çevre Bilgisi Testi uygulanmış ve çalışmaya Ankara İlinin Çankaya İlçesindeki farklı ortaöğretim kurumlarında eğitimine devam eden 1013 öğrenci katılmıştır. Çalışma bulgularına göre “Çevre ve İnsan” dersini gören bu dersi görmeyen öğrencilere göre çevresel davranış ve çevre bilgisi verileri daha yüksektir. Bu dersin eksikliklerinin giderilmesi ve bütün öğrencilerin dersten yararlanması faydalı olacaktır. Çevre ile ilgili gönüllü kurumlarda faal olarak çalışma vaziyetleri göz önünde bulundurularak yapılan incelemede ise öğrencilerin çevresel tutum ile çevre bilgisi ortalamaları arasında anlamlı bir fark görülmemiştir.

Akinoğlu ve Sarı (2009) ülkemizdeki İlköğretim Programlarında yer alan çevre eğitime yönelik konuları tespit etmek için çalışma yapmıştır. Bu amaca yönelik 2004 yılında Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulunca kabul görülen ve 2005 yılında hayata geçirilen İlköğretim Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Fen ve Teknoloji Öğretim Programları; çevre eğitimi bakımından ele alınmıştır. İlköğretimdeki bu derslerde çevreyle ilişkili öğrenme alanları/temalar, ünite ve kazanımlar belirlenmiştir. Araştırma sonucuna göre 2005 yılında uygulanmaya başlayan İlköğretim Programında çevreyle ilişkili toplam kazanım yüzdesi % 11,

82'dir. Bu kazanımların çevre ve çevre bilimiyle ilişkili temel kavramlar, dünyanın yapısı, doğal afetler, kaynakların bilinçli tüketimi, çevre temizliği, hava olayları gibi konuların çokça yer aldığı gözlemlenmiştir.

Öztürk ve Zayımoğlu Öztürk (2015) "Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Çevre Eğitimi Açısından Analizi" adlı çalışmalarında; çevre eğitiminin Sosyal Bilgiler Programlarındaki yerini programın temel unsurlarından olan genel amaçlar, vizyon, kazanımlar, kavramlar, beceriler ile değerler açısından araştırmayı hedeflemişlerdir. Yapılan nitel araştırma sonuçlarına göre Sosyal Bilgiler Programında bulunan 17 genel amaçtan yalnızca 4 'ünün çevre ile ilgili olması programda çevre eğitiminin yetersiz kaldığını göstermektedir. Sosyal Bilgiler Öğretim Programının vizyonunda, çevre eğitiminin yerine "yaşadığı çevreye duyarlı vatandaş yetiştirmek" ifadesi bulunmaktadır. Ayrıca çevre teması ile ilişkili kazanımların bütün kazanımlara oranı %18,3 olarak tespit edilmiştir.

Çevresel tutum ve davranışlarla ilişkili yapılan çalışmalara bakıldığında; Çabuk ve Nakıboğlu (2003) tarafından yapılan "Çevreci Pazarlama ve Tüketicilerin Çevreci Tutumlarının Satın Alma Davranışlarına Etkileri ile İlgili Bir Uygulama" isimli çalışmada tüketicilerin davranışları ile çevreci tutumların arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamışlardır. Araştırma, Adana'da bulunan büyük bir alışveriş merkezinde alışveriş yapan tüketiciler üzerinde yapılmıştır. Araştırma sonuçlarında tüketicilerin % 63,3'ü yüksek seviyede, % 33,7'si düşük seviyede çevreci tutuma sahip olduğu tespit edilmiştir, Ayrıca tüketicilerin % 52'si yüksek düzeyde çevreci ürün edinme davranışı gösterirken %37,8'i değişken, %10,2'si düşük düzeyde çevreci ürün edinme davranışı sergilemiştir. Elde edilen sonuçlara bakılacak olursa tüketicilerin çevreci tutuma sahip olma düzeyi, çevreci ürün edinme düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Şama (2003) tarafından yapılan "Öğretmen Adaylarının Çevre Sorunlarına Yönelik Tutumları" adlı çalışmada aday olan öğretmenlerin çevreye yönelik tutumları belirlenmek ve

çevreye yönelik tutumlarını çeşitli değişkenlere göre değerlendirmek amaçlanmıştır.

Araştırmada veri toplamak için örneklem olarak Gazi Eğitim Fakültesi'nde farklı sınıf düzeylerinde eğitim görmekte olan 442 öğrenci rastgele belirlenmiştir. Araştırma bulgularına bakıldığında kız öğrencilerin erkek öğrencilere, gelir durumu orta ve yüksek olan ailelerin düşük gelirli ailelere ve kentlerde yaşamını sürdürenlerin küçük yerleşimlerde yaşamını sürdürenlere göre çevreye karşı olumlu tutumlarının daha yüksek olduğu görülmüştür.

Erten (2005) okul öncesi öğretmen adaylarının çevreci davranışlarını incelediği araştırmasında, Ankara'da bulunan devlet üniversitelerinin okul öncesi öğretmenliği programlarında eğitim görmekte olan öğretmen adaylarına ölçek uygulanmıştır. Uygulanan ölçekte öğretmen adaylarının çevre konusundaki bilgilerini, çevreyle ilgili tutumlarını ve çevreyi korumayla ilgili davranışlarını barındıran 20 tutum, 20 davranış ve 20 çevre bilgisiyle ilişkili toplam 60 soru içermektedir. Anketteki önermeler olumludan olumsuz doğru 5'li ölçek olarak hazırlanmıştır. Elde edilen araştırma bulgularına göre hiçbir öğrencinin boş zamanlarında çevre etkinliklerinde bulunmadığı; çoğunlukla okul öncesi öğretmen adaylarının çevreye yönelik tutumları ile çevre bilgilerinin yüksek olduğu ancak birden çok temel çevre bilgisi hakkında bilgiye sahip olmadıkları ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte öğretmen adaylarının yaşanan çevre sorunlarını dert edinmedikleri; çevrenin korunmasına yönelik gerekli hassasiyeti göstermedikleri gözlemlenmiştir.

Gökçe ve diğerleri (2007) ilköğretim öğrencilerinin çevreye yönelik tutumlarını belirlemeyi amaçladıkları araştırmada, çalışma evreni olarak 2005-2006 öğretim yılının ikinci döneminde Eskişehir ili ilköğretim okullarında eğitim görmekte olan, sekizinci sınıf öğrencileri belirlenmiştir. Verilerin toplanması için 34 maddeden oluşan İlköğretim Öğrencileri Çevre Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre cinsiyet ve karne notu gibi değişkenlerin ilköğretim öğrencilerinin çevreye yönelik tutumları üzerinde anlamlı bir etki oluşturmuştur fakat babanın eğitim düzeyi, annenin eğitim düzeyi ve ailenin gelir

düzeyi üzerinde öğrencilerin çevreye karşı tutumlarının anlamlı bir etki oluşturmadığı görülmüştür. Kız çocuklarının çevreye yönelik olumlu tutumlara sahip olma oranının erkeklere göre daha yüksek olduğu ve karne notu yükseldikçe çevreye yönelik olumlu tutumların da yükseldiği bulgulanmıştır.

Atasoy ve Ertürk (2008) “İlköğretim Öğrencilerinin Çevresel Tutum ve Çevre Bilgisi Üzerine Bir Alan Araştırması” isimli çalışmada altı, yedi ve sekizinci sınıf öğrencilerinin çevresel tutum ve çevre ile ilgi bilgi düzeylerinin saptanması amaçlanmıştır. Araştırma örneklemini, Bursa şehrinde yer alan altı ilköğretim okulundan seçilmiş 1118 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışmada ilköğretim öğrencileri için hazırlanmış Çevre Bilgi Testi ve Çevre Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgulara göre çevreye yönelik bilgi ve tutumlar soyut düşünce temelinde yapılandırılabilir bilişsel kayıtlardır ve bu oluşumun 8.sınıf öğrencilerinde daha yüksek düzeyde gerçekleştiği gözlenmektedir. Öğrencilerin bilgi ve tutum puanlarına bakıldığında, yaşadıkları sosyo – ekonomik düzeye göre gözle görülür bir farklılık görülmemiştir. Cinsiyete göre tutum ölçeğinden elde edilen puanlar mukayese edildiğinde ise kızlar açısından olumlu bir farklılık tespit edilmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular incelendiğinde genel anlamda ilköğretim öğrencilerinin hem çevre bilgisi hem de çevre tutumu bakımından istenilen seviyede bulunmadıkları gözlemlenmiştir.

Balcı (2012) “İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi” adlı araştırmasının örneklemini İstanbul’un Bağcılar bölgesinde bulunan bir ilköğretim okulunda belirlenen toplam 139 beşinci sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Çalışmadan elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, öğrencilerin çevre hususunda üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirmede olumlu tutumlara sahip olduklarını ifade edebiliriz. Örnek verecek olursak su tasarrufu ve enerji tasarrufu hususunda öğrencilerin istenilen düzeyde olumlu tutumları bulunmaktadır.

Aydın ve Çepni (2012) Karabük ilindeki ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin

çevreye yönelik tutumlarını farklı değişkenler açısından incelemek maksadıyla yaptıkları çalışmaya ilköğretim okullarında eğitim görmekte olan toplam 790 öğrenci katılım sağlamıştır. Verilerin elde edilmesi için Atasoy (2005) tarafından geliştirilen “Çevre Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Öğrencilere uygulanan çevre tutum ölçeğinin aritmetik ortalaması 4.11 (*Katılıyorum*) olarak saptanmıştır. Bu veriye göre, Karabük il merkezindeki ilköğretim öğrencilerinin çevreye yönelik tutumları pozitif seviyededir. Araştırma sonucunda öğrencilerin çevreyle ilişkili tutumlarının cinsiyet, sınıf düzeyi, baba eğitim düzeyi, baba meslek durumu, aile gelir düzeyi değişkenlerine göre anlamlı farklılık gösterdiği; anne eğitim düzeyi ve anne meslek durumu değişkenlerine göre ise anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir..

Zengin ve Kunt (2013) İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin ağaç ve çevreyle ilişkili tutumlarını incelemeyi amaçladıkları çalışmanın örneklemini Kütahya şehir merkezindeki üç ve kırsal kesimdeki üç ortaokulda öğrenim gören toplam 723 öğrenci oluşturmaktadır. Verilerin toplanması için Kunt (2013) tarafından geliştirilen “Ağaç ve Çevre Tutum Ölçeği” uygulanmıştır. Elde edilen bulgulara bakıldığında öğrencilerin ağaç ve çevreye yönelik tutumları yüksek seviyededir. Bu sonuç öğrencilerin ormanların olduğu yerlerde olmaktan sevinç duydukları, ormanların varlığını özümstediklerini ve ormanların, doğal çevrenin insan hayatındaki önemini anladıklarını ortaya koymuştur. Araştırma bulgularında öğrencilerin ağaç ve çevreye yönelik tutumları; cinsiyet ve yaşamlarını sürdürdükleri yer açısından istatistiksel bakımdan anlamlı bir farklılık gösterirken eğitim aldıkları sınıf seviyesine göre anlamlı bir farklılık göstermediği saptanmıştır. Kırsal kesimde yaşayan öğrencilerin ağaç ve çevreye yönelik tutumları, şehir merkezindeki öğrencilerin tutumlarından daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

Önder (2015) “İlköğretim Öğrencilerinin Çevre Tutumlarının İncelenmesi” adlı çalışmada öğrencilerin çevresel tutumları çeşitli değişkenler açısından araştırılmıştır.

Çalışmanın örneklemini 543 sekizinci sınıf öğrencisi oluşturmuştur. Çalışmada Atasoy (2005) tarafından geliştirilen Çevre Tutum Ölçeği uygulanmıştır. Elde edilen verilere göre kız öğrencilerin çevre tutumlarının erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu, kulüp faaliyetlerine katılım sağlamış öğrencilerin kulüp faaliyetlerine katılım sağlamamış öğrencilere göre çevre tutumlarının daha yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır. Ancak öğrencilerin, bahçesi olan evde yaşamaları ile bahçesi olmayan evde yaşamalarının çevresel tutum puanları üzerinde etkili olmadığı gözlemlenmiştir. Öğrencilerin evcil hayvana sahip olması ya da olmaması, eğitim gördükleri okullarda sosyal bir kulübün bulunup bulunmaması, çevre ya da izcilik ile ilgili kamplara katılım sağlayıp sağlamadıkları ve fidan dikmiş öğrencilerle fidan dikmemiş öğrencilerin çevreyle ilgili tutumları arasında anlamlı bir farkın olmadığı bilgisine varılmıştır.

Çocuk-doğa etkileşimi ile ilgili yapılmış araştırmalara bakılıp incelendiğinde; Akyüz (1979)'ün "Eğitimde Çocuk - Doğa ve Çevre Korunması İlişkileri" isimli makalesinde; doğa ile ilgili konuların tarihi dönemlerde eğitimdeki yeri incelenmiştir. Araştırmada Rönesans'tan günümüze kadarki dönemde yaşamış; Montaigne, J.J. Rousseau, J. Dewey ve Montessori gibi önemli eğitim düşünürlerinin çocuk ve doğa etkileşimi konusundaki düşüncelerine yer verilmiştir. Akyüz doğanın çocuk için bir ihtiyaç olduğunu ve çocuğun doğayla olan etkileşiminin sürekli devam edeceğini belirtmiş ve bu yüzden eğitim sistemlerinin doğa ile ilgili konulara yer verilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Vinogradova (1998)'nin "Okul Öncesi ve İlkokul Çağındaki Çocuklara Çevre Eğitiminin Verilmesi" adlı makalesinde, çocukların doğayla ilişki içinde olmadan büyümesinin imkânsız olduğunu bu yüzden çevre eğitiminin küçük yaşlardan itibaren verilmesi gerektiğini savunmuştur. Yapılan araştırmada 6-7 yaşlarındaki çocukların % 45'i doğada çalışmayı severken bu oran ilkokulun sonlarına doğru %30'a kadar azalmaktadır. Çocukların eğitim süreci içerisinde doğayla bizzat iç içe olması doğada emek vermesi (fidan

dikmesi, bitkilerin bakımı vb.) çevre bilincinin kazanılmasında önemli bir yere sahiptir.

Çağlar (2003)'ın "Çocuklara Doğa Eğitimi" başlıklı araştırmasında öncelikle "Doğa Nedir" sorusuna yanıt verilmiştir. Ülkemizde doğanın nasıl algılandığı ve nasıl açıklandığını belirlemek için hem öğretmenlere hem de öğrencilere sorular sorulmuş verilen cevaplar ile doğa amaçlı yapılan etkinlikler gözlemlenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre ülkemizdeki doğa eğitiminin daha çok bilgilendirme amaçlı olduğu ve bilinçli ya da bilinçsiz olarak çocuklara doğa konusunda belli düşüncelerin dayatıldığı saptanmıştır. Çocuk-doğa ilişkisini olumsuz etkileyen bu durumu ortadan kaldırmak için çocuklara doğanın evrensel özellikleri öğretilmeli ve çocuğa doğayı gözlemleme, anlayabilme, açıklayabilme becerileri kazandırılmalıdır.

3.Bölüm

Kavramsal Çerçeve

Bu bölümde araştırma ile ilgili kavramlar açıklanmış ve araştırmanın kuramsal olarak altyapısı oluşturulmuştur.

3.1.Çevre Eğitiminin Kavramsal Çerçevesi

Bu bölümde öncelikli olarak eğitim kavramının tanımına daha sonra ise çevre eğitiminin tanımı, esasları ve genel amaçları hakkındaki bilgilere yer verilmiştir.

3.1.1. Eğitim kavramı ve çevre eğitimi. Eğitim kavramı farklı felsefi düşüncelere ve dünya görüşlerine sahip eğitimciler tarafından birbirinden farklı olarak tanımlanmıştır. Örneğin Aristo eğitimi, “bireyin ahlaki davranışlar elde etme aracı” olarak açıklarken Çiçero “insan zihninin disipline edilmesi”, Descartes “aklı doğru kullanmayı öğrenmek”, Rousseu “doğuşta insanda bulunmayan ve yetişkinler tarafından kazandırılan her şey” biçiminde açıklamıştır. Kant da “insanın eğitim sayesinde insan olabileceğini” dile getirmiştir (Şişman, 2007).

Eğitimi, sosyal ilerleme ve reformun başlıca yöntemi olarak kabul eden Dewey’e göre eğitim bir süreçten ibarettir. Bu süreç birey farkından olmadan anne karnından doğum ile başlar ve sürekli kişinin güçlerini şekillendirir, bilinç düzeyini artırır ve davranışlarını değiştirir. Dewey gerçek eğitimin; bireyin kapasitesinin ortaya çıkarılmasıyla gerçekleşeceğini ifade etmiştir (Ratner, 2010).

Ertürk (1972) kendisinden önce eğitim için yapılmış olan tanımların ortak yönlerini göz önünde bulundurarak eğitimi şu şekilde tanımlamıştır: Kişinin davranışlarında kendi yaşamları yoluyla ve bilinçli bir biçimde istenilen değişimi ortaya koyma sürecidir. Demirel ve Kaya (2006), eğitim sürecinden geçen bireylerin düşünceleri, bilgi birikimleri, tutum ve davranışlarında bir değişimin olması gerektiğini ifade etmektedirler. Yazarlar yapmış oldukları çalışmada eğitimin birçok farklı

tanımının olduğunu göstermektedirler. Demirel ve Kaya'ya göre;

- Eğitim, en geniş manada kişinin davranış değiştirme sürecidir.
- Eğitim, insanoğlunun toplumsal standartlarını, öğretilerini ve yaşam yollarını elde etmesinde önemli bir etkiye sahip bütün toplumsal süreçlerdir.
- Eğitim, bireyin hayatını sürdürdüğü topluluk içinde kıymeti bulunan, yetenek, tutum ve diğer davranış şekillerini ortaya koyma durumudur.
- Eğitim, kişinin yaşamını sürdürdüğü toplum içinde uygulama kıymeti bulunan yetenek, yöneliş ve diğer davranış örüntülerini elde ettiği süreçler bütünüdür.
- Eğitim, belirlenmiş ve kontrol altında bulunan bir çevrenin, örnek verecek olursak okulun etkisi altında sosyal yeterlik ve istenilen düzeyle kişisel gelişim ortaya koyan sosyal bir süreçtir (Demirel & Kaya 2006).

Eğitim kavramı için yapılmış olan tanımlar her ne kadar birbirlerinden farklı olsa da ortak yönlerini görmek mümkündür. Bu ortak yönler; eğitimin bir süreç olması ve sürecin bitiminde insan davranışlarının istendik yönde değişmesidir. Eğitimciler tarafından kabul görülen yaygın görüşe göre eğitim doğumla birlikte ailede başlar ve mahallede, okulda, çalışma ortamlarında yaşam boyunca devam eder. Ancak günümüzde eğitim denildiğinde çoğunlukla okul sıralarında verilen eğitim anlaşılmaktadır (Demirel & Kaya 2006).

Okul ve eğitimin amaç ile işlevleri hem bireysel hem de toplumsal beklentiyi karşılayıcı nitelikte olmalıdır. Ayrıca küreselleşme sürecine bağlı olarak çevreyi korumaya yönelik niteliklere sahip bir dünya yurttaşı olması da beklenmektedir (Şişman, 2007).

Gün geçtikçe insan ile çevre arasındaki ilişkilerde meydana gelen problemler artmaktadır. Bu problemler doğadaki bazı bozulmalara neden olup insan sağlığını tehdit edecek duruma gelmiştir. İnsanları ve diğer bütün canlıların yaşam kaynağını tehdit eden

bu olumsuzlukların yaşanmasının temel sebebi insanın çevresiyle uyumlu bir şekilde hayatını devam ettirmesi gerektiğinin yeteri derecede farkına varmamış olmasıdır. Bunun için insanların çevresiyle barışık ve düzenli bir şekilde yaşamasına imkân tanıyacak gerekli bilgi, beceri, tutum ve davranışlara sahip olmaları gerekir. İnsanların bu yeterliliklere sahip olması için okullarda çevre eğitiminin verilmesi gerekir (Miser, 2010)

3.1.2.Çevre eğitiminin tanımı, amacı ve esasları. Çevre eğitimi kavramını daha iyi anlayabilmek için öncelikle çevre kavramının ne anlama geldiğini açıklamak gerekir. Bu bakımdan çevre kavramı ile ilgili yapılmış birkaç tanıma yer verelim. Güler (1970)'e göre çevre kavramı ile ilgili şu tanımlamalar yapılabilir:

- Çevre, organizmayı kapsayan canlı ve cansız varlık ve faktörlerin birleşimidir.
- Çevre, bireyi etkisi altına alan dış faktör ve durumların bütünüdür. Birey çevre olarak belirtilen ortamla sürekli bir madde- enerji alışverişi içindedir.
- Çevre, canlının yaşantısını ve ilerleyişini etkisi altına alan dış durum ve faktörlerin birleşimidir.

Keleş ve Hamamcı (2002)'ya göre genel bir tanımla çevre, insanoğlunun etkinlikleri ve canlı varlıklar üzerinde hemen ya da uzunca bir süre içinde dolaylı ya da dolaysız bir etkide bulunabilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik ve sosyal faktörlerin belirli bir süredeki bütünüdür. Bu açıklama incelendiğinde çevre kapsamının şu üç temel bileşenden oluştuğu görülmektedir.

1. İnsanların da dâhil olduğu doğadaki tüm canlılar.
2. Doğada bulunan cansız varlıklar.
3. Doğada bulunan tüm canlı varlıkların hareketlerini etkileyen veya etkileyebilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik ve sosyal nitelikteki bütün faktörler.

Yukarıda sıralanmış öğelere baktığımızda çevrenin, doğadaki canlı ve cansız olan varlıkların birbirleriyle olan etkileşimlerinin bütünü olarak ifade edildiği

sonucu ortaya çıkmaktadır (Keleş ve Hamamcı, 2002). Çevre ile ilgi tanımlara bakıldığında çevre kavramının görünürde çok basit ve anlaşılır olduğu gözükse de aslında kavramın ne kadar geniş ve karmaşık olduğu ortaya çıkmaktadır.

Çevre eğitimi kavramı ilk olarak İngiltere’de 1965 yılında yapılan bir konferansta kullanılmıştır. Bu ilk kullanımdan sonra Birleşmiş Milletlere bağlı UNESCO ile Uluslararası Doğayı ve Doğal Kaynakları Koruma Birliğinin (IUCN) ortak olarak yaptıkları 1970 tarihli konferansta çevre eğitimi en genel anlamıyla şöyle tanımlanmıştır: İnsan, kültürü ve biyofizik çevresi arasındaki içsel bağı anlamak ile değerlendirmek için istenilen becerileri ve tutumları geliştirme yönünde değerleri tanıma ve kavramları aydınlatma sürecidir. Çevre eğitimi ayrıca çevrenin niteliği ile ilgili hususlarda davranış kaidelerini meydana getirme ve karar kılma pratiğini de barındırır (Onur, 2016).

Çevre ve Orman Bakanlığı (2004) tarafından yayımlanmış olan Türkiye Çevre Atlası isimli çalışmada çevre eğitimi; toplumu oluşturan bütün sınıflarda çevre bilincinin oluşturulması ve bu toplumsal sınıfların çevreye karşı gerekli hassasiyeti gösteren, sürekli olacak şekilde davranışlarında değişiklikleri meydana getirmek; ayrıca doğal, tarihi, kültürel ve sosyo- ekonomik değerleri muhafaza etmek, bireylerin bunun için faal olarak çalışmasını sağlamak ve çevresel problemlerin çözülmesi için çaba gösterecek duruma getirmek olarak açıklamıştır.

Erten (2004) ise çevre eğitimini; sürdürülebilir bir çevre için tutumların, değer yargıların, bilgi ve becerilerin oluşturulması ile çevreye yönelik olumlu davranışların meydana getirip bu davranışların sonuçlarına bakılması süreci şeklinde açıklamıştır. Dünyada şuan için var olan hâkim düşünceye göre; insanların doğal çevreye karşı daha duyarlı olması, doğal çevreyi koruyup kullanması, doğanın yeniden canlanması ve gelişmesi için çaba göstermelerindeki en önemli etken eğitimidir. Bu açıdan günümüzün

en önemli sorunlarından olan çevre problemlerinin önlenmesini sağlamak ve bu konuda yeni nesillerde çevre farkındalığı oluşturmak için eğitim çok önemli bir araç olarak kabul edilmiştir (akt. Gülay & Önder 2011).

İnsanoğlunu içinde bulunduğu, kendisini yakından ilgilendiren çevresi, doğal çevrenin olanakları ve çevre sorunları dikkate alındığında çevre eğitimin en genel amaçları şunlar olmalıdır (akt. Gülay & Önder 2011):

1. Doğayı oluşturan bütün canlı ve cansız unsurları sevmek, doğada olmaktan zevk duymak,
2. Doğal çevreyi yakından tanımak ve daha iyi anlamak için doğayı gözlemleyip araştırmak,
3. Çevrenin bilinçsizce kullanılması sonucunda ortaya çıkan sorunları ortadan kaldırmak adına çevrenin korunmasını ve yenilenmesini sağlamak,
4. Doğanın insanlara sunduğu imkânları ve doğal kaynakları dünyada var olan koşulları göz önünde bulundurarak artırmak ve geliştirmektir.

Çevrenin korunması ve sürdürülebilir çevre anlayışıyla geliştirilmesi konusunda 21.yüzyılda çok büyük bir değer kazanan çevre eğitimindeki amaç; insanların beyinlerine ansiklopedik bilgiler doldurmak değil, insanları doğal çevredeki kirliliğin ve tahribatın farkına vardırmasıdır. Çözüm için kafa yormaya, üretmeye yönlendirmek ve yaşam için refah, güzel ve sağlıklı bir çevreye ihtiyaç olduğu bilincine ulaştırmaktır (Bezirci, 2014). İnanç ve Kurgun (2000)'a göre çevre eğitimin amacı toplumu oluşturan herkesi doğal çevre hakkında bilinçli kılmak, çevre konusunda bilgili kılmak, doğa için yararlı ve kalıcı olacak yeni davranışlar elde ettirmek ve kişileri çevre ile ilgili konularda aktif olarak katılmasını sağlamaktır.

Hükümetler arası Çevre Eğitim Konferansı'nın ilki UNESCO–UNEP işbirliğiyle 1977 senesinde bakanlar seviyesinde Tiflis'te toplanmıştır. Bu konferansın sonunda çevre

eğitiminin temel ilkeleri bu şekilde belirtilmiştir:

- Çevreyi doğal ve beşeri; teknolojik ve toplumsal (ekonomik, siyasi, kültürel, tarihi, ahlaki ve estetik) unsurlardan oluşan bir bütün şeklinde incelemek zorundayız.
- Eğitim ve öğretimin ilk kademesinden itibaren bütün örgün ile yaygın eğitim basamaklarında yaşam boyunca devam eden bir eğitim olması gerekir.
- Bütün disiplinlerin ilgili bölümlerini dengeli ve bütünleştiren bir anlayışla bir araya toplayan disiplinler arası bir yaklaşımla uygulanmalıdır.
- Çocukların farklı coğrafi bölgelerdeki çevre koşulları konusunda öngörüye sahip bireyler olarak yetişmeleri için yaşanan temel çevre problemleri, bölgesel, ulusal ve uluslararası bakımından incelenmelidir.
- Var olan ve potansiyel çevre koşulları konusu incelenirken tarihsel ve kültürel boyutu da ele alınmalıdır.
- Geleceğimizi tehdit etmekte olan çevresel problemlerin yaşanmaması için tedbir almak ve bu sorunların önüne geçmek için hem bölgesel hem ulusal hem de uluslar arası işbirliğine ihtiyaç olduğu vurgulanmalıdır.
- Ekonomik alanda kalkınma ve gelişmek adına oluşturulan planlarda çevre konusunun atlanılmaması gerekir.
- Eğitim görmekte olan çocukların, öğrenme yaşantılarının planlanmasında sorumluluk almalarına olanak verilmeli, kendi kararlarını oluşturmaları sağlanıp oluşturdukları kararların sonuçlarını katlanmaları için imkan verilmelidir.
- Çocuklara çevreye karşı duyarlı olma davranışı kazandırabilmek için henüz ailede iken çevre eğitimi verilmelidir. Ayrıca daha sonraki süreçte bütün yaşlardaki çocukları kapsayacak bir biçimde çevre ile ilgili bilgi, sorun çözme becerisi ve değer yargılarının kazandırılması için özen gösterilmelidir.
- Eğitim çağındaki çocukların çevresel problemlerin temel sebeplerini bizzat kendilerinin

ortaya çıkarması için gerekli destekler verilmelidir.

- Yaşanmakta olan çevresel problemlerin karışıklığından dolayı bireylere hem bu bilgiyi vermek hem de bu sorunların çözümü için bireye eleştirel düşünce ve sorun çözme becerisinin gerekliliği ön planda tutulmalıdır.
- Eğitim ve öğretim faaliyetleri içinde öğrencilerin kendi yaşantıları yoluyla çevre konusunda öğrenmeler gerçekleştirmeleri için öğrencinin aktif olduğu etkinliklerden yararlanılmalıdır (Ünal & Dımışkı 1999).

3.1.2.1 .Çevre eğitiminin önemi ve hedefler. Doğada var olan kaynakların insanlar tarafından bilinçsizce ve çok hızlı bir şekilde tüketilmesi doğanın kendisini yenilemesine imkan tanımamaktadır. Bu durum doğanın sürdürülebilirliğine zarar vermektedir. Doğada dengeyi yeniden inşa etmek ve bunu korumak için çevreye yönelik olan zararlı faaliyetler kontrol altına alınmalıdır. Bu sağlıklı ve sürdürülebilir ortamı oluşturmak için çevre eğitimi büyük bir önem taşımaktadır (Alkış, 2007). Bu sebepten dolayı çevre eğitimi ülkemizdeki eğitim ve öğretimin her kademesinde ama özellikle temel ve zorunlu olan ilköğretimde başarılı bir şekilde verilmeli, böylece çocuklarda kalıcı bir çevre bilinci oluşturulmalıdır.

İlköğretim kademesinde çocuklara çevreye yönelik olumlu tutum ve davranış oluşturmanın yolu; öğrencilerin çevre hakkındaki bilgi, bilinç, tutum ve davranış düzeylerinin ortaya çıkarılması ve daha sonra bu kazanım düzeylerinin artırılıp geliştirilmesi gerekmektedir. İnsanlar, çevreye yönelik olarak hangi düzeyde olumlu tutum sahibi ise insanları ve diğer tüm canlıların yaşamını tehdit eden çevre problemleri o düzeyde azalacağı tahmin edilebilir. Bundan dolayı bireylerin çevreye yönelik olumlu tutum ve davranış sergilemesi için okul öncesinden başlayarak eğitim ve öğretimin her aşamasında öğrencilere çevre eğitimi ile ilgili uygulamalara yer verilmesi oldukça önemlidir (Gökçe ve diğerleri, 2007)

İnsanoğlu, varoluşundan bugüne değin bütün ihtiyaçlarını doğal çevreden karşılamaktadır; ancak son iki yüzyıldır sanayileşmeyle birlikte bu ihtiyaç karşılama bir tüketim çılgınlığı ortaya çıkarmıştır. Bu tüketim çılgınlığı doğada hâkim olan dengenin bozulmasına ve doğanın kendisini yenileyememesine yol açmıştır. Doğanın eski dengesine kavuşabilme yeteneğine sahip olması ve doğadaki bu kirliliğe son verilmesi için önemli adımlar atılmalıdır. Şüphesiz atılacak bu adımlar içinde en etkilisi ve önemlisi çocuklara çevre eğitimi vermektir. Nitekim bu çevre sorunlarının azalması ve ortadan kalkması öğrencilerin planlı ve programlı bir eğitimde çevre ile ilgili konularda aktif olarak rol almasına ve çevre konusunda bilinçlenmesine bağlıdır (Bozkurt & Cansüngü, 2002).

Bertiz (2014) ise çevre eğitiminin önemini şu sözlerle ifade etmektedir: İnsanoğlu konargöçer yaşamı terk edip yerleşime geçmesi ve özellikle 19. yy'da başlayan sanayi devriminin başlaması ile birlikte küresel ısınma, iklimlerdeki değişiklik, hava, su ve toprağın kirlenmesi, asit yağmurları, çölleşme, canlı türlerinin nesli tükenmesi, doğadaki ekolojik dengenin bozulması gibi çevresel problemler artmıştır. Canlı yaşamını tehdit eden bu denli önemli çevre sorunlarına sebep olan etmenlerin kendi yaşantısı olduğunu fark eden insanoğlu yaptığı çevre konulu her konferansta bunun üstünde durmuştur. Çevre ile ilgili yapılan bu toplantılarda savunulan ortak görüş eğitimin kurtarıcı bir rol üstlenebileceğidir. Çevre eğitimiyle bilinçlenen bireyler çevreye karşı olumlu bir tutum ve davranış sahibi olacak, böylece dünyayı daha yaşanabilir bir yer haline getirecektir (Bertiz, 2014).

Çevre eğitiminin hedefleri, UNESCO–UNEP işbirliğiyle 1977 yılında toplanan Tiflis Konferansı'nda açıklanan bildirmede şu şekilde belirtilmiştir:

- Hem şehirlerde hem de köylerde ekonomik, toplumsal, siyasi ve çevre ile ilgili konular arasındaki ilişkinin bilincini ile duyarlılığını artırmak;

- İnsanların çevreyi koruyup kollamak ve gerektiğinde daha yaşanılacak bir çevre oluşturmaları için insanlara yeterli bilgiyi, değer yargılarını, tutum, görev ve becerileri kazanmaları için fırsatlar oluşturmak;
- Kişide ve içinde bulunduğu toplumun tüm üyelerinde çevreye yönelik yeni bir davranış şekli oluşturmak (Ünal & Dımışkı 1999).

3.1.2.2 .Çevre eğitimini etkileyen etkenler. Çevre eğitimi birçok sebepten dolayı çevre eğitiminin yaygınlığı ve etkisi bütün ülkelerde birbirinden farklılık göstermektedir. Çevre eğitimindeki bu farklılığa neden olan etkenleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Bir ülkede eğitim ve öğretime gösterilen önem ne kadar fazla olursa onun bir alt basamağı olan çevre eğitimi de o kadar değer kazanır. Bununla birlikte ülkede eğitime harcanan parasal kaynağın miktarı yükseldikçe dolaylı olarak çevre eğitimi de olumlu etkilenecektir.
2. Ülkelerin ekonomik faaliyetleri ve buna bağlı olarak ortaya çıkan üretim anlayışı çevreyi direkt etkilemektedir. Şayet ülkedeki ekonomi politikaları doğanın sürdürülebilirliği ilkesine aykırı bir biçimde sadece doğadaki kaynakların daha fazla tüketilmesi şeklindeyse bu doğal olarak çevre eğitimine zarar verecektir. Ancak ekonomi politikaları doğanın sürdürülebilirliği ilkesi dikkate alınarak oluşturulmuş ve bu doğrultuda kaynakların hızlıca kullanılmasını engelleyecek teknolojilerin kullanımı, doğayla barışık yeni yaşam tarzlarının oluşturulması gibi adımların atılması çevre eğitimi açısından olumlu olacaktır (Alkış, 2007). Örneğin, ekonomisinin çoğunluğu inşaat sektörüne dayanan bir ülkede doğaya duyarlı bir kentleşmeyi hedef edinen çevre eğitiminin çok başarı olması beklenmeyebilir.
3. Toplumun sahip olduğu gelenek, görenek ve diğer kültürel özelliklerin doğaya gösterdiği önem birbirinden farklılık göstermektedir. Bu sebepten dolayı her ülkede çevre

eğitiminin aynı olumlu sonuçlar doğurması beklenemez. Örneğin, Afrika kıtasında ormanlık alanlarda yaşamını sürdüren gelişmemiş yerel halklar beslenme ihtiyaçlarını tamamiyle doğal kaynaklardan karşıladıkları için doğal çevreye daha fazla önem verdikleri söylenebilir (Gülay & Önder 2011).

4. Çocuğun içinde bulunduğu ve sosyalleşmeye başladığı ilk küçük topluluk ailedir. Çocuk çevresinde bulunan ebeveynleri gözlemleyip taklit ederek davranış geliştirdiğinden dolayı çevreye karşı olan davranışlarını ilk olarak aile ortamında öğrenir (Atasoy, 2005). Bu yüzden çocuğun iyi bir çevre eğitimi alıp çevreye karşı olumlu davranışlar sergilemesi ebeveynlerin doğal çevreyi sevmesi, doğa ile ilgilenmesi ve doğaya zaman ayırması ile yakından ilgilidir. Ailenin çevre ile ilgili bilimsel bilgilere sahibi olması tek başına yetmez. Bununla birlikte ebeveynlerin çevreye değer verdiğini gösteren davranışlar sergileyip model olması gerekmektedir (İşyar, 1999).
5. Çocuklar başta olmak üzere tüm bireylerin çevre eğitiminden sorumlu olan en önemli kurum okullardır. Nitekim bütün bireyler ilköğretim sıralarında eğitim ve öğretim görererek hayata atılırlar (Miser, 2010). Okullarda verilen çevre eğitimi sayesinde çocukların doğal, toplumsal ve yapay çevresi ile ilgili olan hal ve hareketleri şekillenir. Okullarda verilen çevre eğitimi sayesinde öğrenciler var olan çevre sorunlarını çözmek için yeterli bilgi ve beceriye sahip olurlar (Kiziroğlu, 2000).
6. İnsan yaşamı boyunca süren çevre eğitimi ilk olarak ailede başlar. Fakat bu eğitim sadece aile ile bağlı kalmaz; okullarda verilen eğitim ve öğretim süresince devam eder. Okullarda çevre eğitiminin istenilen seviyeye çıkması için en önemli etken öğretmendir. Öğretmenler çevreye yönelik olumlu tutum ve davranışlar göstermeli ve bu konuda öğrencilere model olmalıdır. Bu yüzden çevre eğitimini verecek olan öğretmenler henüz üniversitede eğitim görüyorken çevre eğitimi açısından donamlı hale gelmelidir (Şüyün,

2010). Bununla birlikte mesleğini yapmakta olan öğretmenlere Milli Eğitim Bakanlığı diğer ilgili bakanlıklarla işbirliğinde bulunup hizmet içi eğitimler vermelidir. Ayrıca sınıf içi etkinliklerin zenginleştirilmesi için öğretmenlere araç gereç temini için olanaklar sağlanmalıdır (Alkış & Oğuzoğlu, 2005).

7. Bireysel mücadelenin yetersiz kaldığı durumlarda artık insanlar örgütlenerek ve kurumsal bir şekilde mücadele ederek hak ihlallerini önlemeye başlamıştır. Doğanın koruma altına alınması, çevresel duyarlılığın geliştirilmesi, insanlarda çevre bilinci düzeyinin artırılması için günümüzde çok önemli sivil toplum kuruluşlarının çabaları görülmektedir. (Türk, 2012). Çevre gönüllü kuruluşlarının yaptıkları yayınlar, araştırmalar ve eğitim öğretimdeki faaliyetler sayesinde kamuoyu bilinçlenir ve çevre ilgili konularda daha duyarlı hale gelir. Ayrıca çevre eğitimin toplumun tüm kesimlerine ulaşmasında ve çevreye yönelik olan bireysel davranışların toplumsal davranışlara dönüşmesinde sivil toplum örgütlerinin katkısı çok önemlidir (Atasoy, 2005)

3.1.3. Türkiye ilköğretim müfredatında çevre eğitimi. Bu bölümde çevre eğitiminin Türkiye'deki tarihsel gelişimi, ilköğretim müfredatlarındaki çevre eğitiminin yeri ve önemi ile ilköğretim amaçlarının çevre eğitimine olan etkisi ele alınmıştır. Ayrıca ilköğretimde çevre ile ilgili kazanımların yoğun olarak yer aldığı Sosyal Bilgiler Dersi Programı, ders kitabı ve öğrenme alanları detaylı olarak incelenmiştir.

3.1.3.1. Türkiye'de çevre eğitiminin tarihsel gelişimi. Çevre konusu ülkemizde 1982 Anayasası'nın kabul edilmesi ile beraber kanunlarda yer almıştır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'sının 56. maddesi, "Herkes; sağlıklı, dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşların görevidir." anlayışını ortaya koymakta; çevreyi koruma modern bir bakış açısı ile anayasal bir esasa bağlanmaktadır. Anayasada yer alan

bu madde doğrultusunda 11 Ağustos 1983 yılında hayata geçirilen Çevre Yasası da çevreyi hava, su, toprak gibi bileşenleriyle ekolojik bir sistemin toplamı biçiminde kabul görülen bir çerçeve olarak şekillenmiştir (Doğan, 1997).

Çevre konusunda anayasal boyutta çalışmalar olmasına rağmen 1991 tarihine dek ne okul öncesi ne ilköğretim ne de ortaöğretimde çevre eğitiminden söz edilmemiştir. 1992 yılında Milli Eğitim Bakanlığı; Çevre, Sağlık, Trafik ve Okuma Derslerini ilkokulun bütün sınıflarına dâhil etmiş ancak 1997 tarihinde bu uygulamadan vazgeçmiştir. Günümüze bakıldığında ise hem anaokullarında hem ilk ve ortaokullarda hem de liselerde çevre eğitimi bir disiplin olarak olmasa da çevre ile ilgili bilgilendirme, çevreye yönelik olumlu tutum ve davranış geliştirme konuları diğer derslerin öğretim programlarında yer almıştır. Bunların yanında ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı bünyesindeki birkaç özel okulda çevre eğitimi konusu çok fazlaca önemsenip kurumun en önemli amaçlarından biri olarak kabul etmişlerdir. Bu özel okullar eğitim ve öğretimin her kademesinde çocuklara ve gençlere çevreye karşı olumlu tutum ve davranış geliştirmeyi bir ilke olarak kabul etmişlerdir (Akçay, 2006).

Özdemir (2007)'e göre eğitim ve öğretim sistemi kapsamında çevre eğitiminin yer alması 20.yüzyılın son çeyreğinde artan çevre problemlerine karşın çözüm yollarının arandığı döneme rast gelmiştir. Yaşadığı dünyayı yaşanılmaz kılan, doğasını tahrip eden insanoğlu doğadaki bozulmanın asıl sorumlusunun kendisi olduğunu kabullendikten sonra bu soruna çözüm bulacak olanın da kendisi olduğunu anladı. Bu anlayış beraberinde çevre eğitiminin önemini artırdı. Çevre eğitimi ile birlikte bireylere çevre ile ilgili bilgilerin kazandırılması ve bireylerin çevreye karşı duyarlı davranışlar sergilemesi öngörülmüştür (akt. Ergin, 2011).

Özellikle 2000'li yıllardan sonra çevre öneminin sürekli olarak artması sebebiyle çevre eğitiminin okul öncesi dönemden başlatılarak sırasıyla ilkokul, ortaokul ve

ortaöğretim dönemlerinde de düzenli ve sistematik bir biçimde sürdürülmesinin önemli sonuçlar doğuracağı düşüncesiyle 14.10.1999 tarihinde Çevre Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı arasında “Çevre Eğitimi Konularında Yapılacak Çalışmalara İlişkin İşbirliği Protokolü” imzalanmıştır. İmzalanan ve beraberinde yürürlüğe konulan bu protokol ile birlikte:

- Eğitim ve öğretimin ilk basamağından başlayarak özellikle ilköğretim döneminde bulunan öğrencilerde çevre bilincinin kazandırılması, çocukların aktif olarak katılım sağladıkları etkinliklere olanak sağlanması,
- Eğitim ve öğretimin ortaöğretim kısmında öğretmen ve öğrencilerde çevre bilincinin kazandırılması amacıyla çevre eğitiminin dikkate alınması,
- Talim Terbiye Kurulunca hazırlanan öğretim programlarında çevreyle ilgili dersin haftada en az bir saat olması şeklinde zorunlu bir ders olarak bulunması,
- Mesleki Teknik Eğitim Programlarında var olduğu gibi Çıraklık Eğitim Programlarında da çevre konularının bulunması,
- Ülkemizin tamamında eğitim faaliyetleri içinde bulunan öğretmen ve öğrencilerin çevre hususunda bilinçlendirmek niyetiyle çevre eğitimi doğrultusunda hizmet içi eğitim kurslarının verilmesi hususunda çalışmalar başlatılmıştır (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2004).

3.1.3.2 .İlköğretimde çevre eğitimi. İlköğretim eğitim ve öğretimin birinci basamağıdır. Bu dönem içerisinde bireylere kazandırılmaya çalışılan bilgi ve beceriler bireyin daha sonraki yaşantısına yön verecektir. Bu eğitim sürecindeki temel amaç vatandaşların ülke çıkarlarına uygun bir şekilde fiziksel, zihinsel, duyuşsal ve toplumsal alanda yetişmelerine olanak sağlamaktır. İlköğretim, bütün eğitim kademeleri arasında en geniş kitleye hizmet veren ve toplumdaki kültürel değerlerin devamlılığını sağlamada ilk ve en önemli basamaktır (akt. Türkcan, 2011).

Çocuklara çevreye karşı olumlu tutum ve davranış kazandırmak amacıyla çevre eğitiminin erken yaşlarda işe koşulması gerektiğini biliyoruz. Çünkü çevre ve çevre bilinci ile ilgili konular çoğunlukla duyuşsal özelliklere sahiptir. Bunun için çevreye yönelik bu tutumlar henüz ilköğretim sıralarındayken öğrencilere kazandırılmalıdır. Böylece küçük yaşlarda kazanılmış olan olumlu tutum ve davranışlar kalıcı olacak ve kolay değişmeyecektir. Ancak ilköğretimde verilen bu çevre eğitimi daha sonraki eğitim ve öğretim kademelerinde de devam etmelidir (Ak, 2008).

Çevre ile ilgili sorunları çözmek ve öğrencilerde çevresel duyarlılığı artırmak adına öğretmenlerin yapması gereken en önemli faaliyet derslerde öğrencinin aktif olarak rol almasını sağlamaktır. Yapılan araştırmalar da çevre eğitimi konusunda uygulamaların gerekli olduğunu destekler niteliktedir. Bu yüzden öğretmenler sınıfta öğrenciler ile birlikte yapacakları etkinlikleri düşünmeli ve karar vermelidir. Öğretmenler çevre ile ilgili konularda dersi oyunlaştırabilir, portfolyo değerlendirmesi ile ürün dosyası oluşturabilir, güncel gazeteleri sınıf ortamına getirip çevre ile ilgili konularda farkındalık oluşturup kalıcı bilgiler kazandırabilir (Uzun, 2006; Gökçe, 2009). Çevre konulu kitaplar, dergiler, bilimsel araştırmalar ve gazeteler okutma, çevre ile ilgili kazanımlar sağlamak adına görsel ve işitsel materyallerden (internet, televizyon, akıllı tahtalar vb.) yararlanma, çevreyi iyi bir şekilde düzenleme, dersi sadece sınıfta değil okul dışında da işleme ve en önemlisi çevreye karşı uyarlı davranışlar sergileyip öğrencilerine model olma konularına dikkat etmelidir (Bozkurt & Cansugü, 2002). Öğrencilerde çevre bilinci oluşturmak sadece öğretmenin çabası ile gerçekleşmez; aynı zamanda öğretim programlarının da bu amaca uygun bir şekilde yapılmalıdır.

3.1.3.3 .İlköğretimin amaçları ve bunların çevre eğitimine etkileri. İlköğretimin amaçları, 1973 yılında kabul edilen 1789 numaralı Türk Milli Eğitimi Temel Kanunu'nda yer alan genel amaçlara ve temel ilkelere uygun olarak hazırlanmıştır. Millî Eğitim

Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'nde bulunan ilköğretim amaçlarını incelediğimizde doğrudan veya dolaylı olarak çevre eğitimini etkileyen maddeleri şu şekilde sıralayabiliriz.

- “Öğrencileri, kendilerine, ailelerine, topluma ve çevreye olumlu katkılar yapan; kendisi, ailesi ve çevresi ile barışık, başkalarıyla iyi ilişkiler kuran, iş birliği içinde çalışan, hoşgörülü ve paylaşmayı bilen, dürüst, erdemli, iyi ve mutlu yurttaşlar olarak yetiştirmektir” (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2006).
- “Doğayı tanıma, sevme ve koruma, insanın doğaya etkilerinin neler olabileceğine ve bunların sonuçlarının kendisini de etkileyebileceğine ve bir doğa dostu olarak çevreyi her durumda koruma bilincini kazandırmaktır” (MEB, 2006).

İlköğretim amaçlarından anlaşılacağı üzere ilköğretimde verilecek eğitimde çevre adına daha duyarlı ve bilinçli, çevreye karşı olumlu tutum ve davranış sergileyecek bireyler yetiştirmek hedeflenmiştir.

Vural (2003) ilköğretimin amaçlarını; kişisel açıdan, insanlık ilişkileri açısından, ekonomik hayat açısından ve toplum hayatı açısından, olmak üzere dört başlık altında toplamıştır. Bu başlıklar altındaki alt amaçlara bakıldığında çevre eğitimini doğrudan etkileyen; çevresel duyarlılık, sürdürülebilirlik, doğaya saygı, bilinçli tüketici, çevreye yönelik olumlu tutum ve davranışlara yer verildiği görülmektedir (akt. Güney, 2011).

Vural (2003)'a göre İlköğretimde eğitim almış bir birey kişisel bakımdan;

- Çevrede yaşamını sürdüren bütün canlı varlıklar ile cansız varlıkların önemli olduğunu ve onları koruyup saygı duyması gerektiğini öğrenmiş olmalıdır.
- İnsanoğlunun ortaya koymuş olduğu estetik, güzel eserler ile doğada kediliğinden var olan güzelliklere değer verir ve hayranlık duyar.

Ekonomik hayat bakımından ise ilköğretimden geçmiş birey şu kazanımları elde etmelidir (akt. Güney, 2011) :

- Doğada bulunan kaynakların insan gücü ile birlikte hem kendi çevresinin hem de ülkesinin ekonomik büyümesinde ne derecede etkili olduğunun bilincine varır.
- Yerine getirmesi gereken görevlerde düzenli, tertipli ve temiz olması gerektiğini bilir.
- Bilinçli bir tüketici olup tutumlu biri olmanın hem kendi ekonomisine hem de ülke ekonomisine olan katkıların farkına varır.

Özetle belirtebiliriz ki ilköğretim için belirlenen amaçlar çerçevesinde; çevreye karşı olan duyarlılıkları artırma, doğaya karşı saygı duyma, sürdürülebilir bir dünya için bilinçlenme, bilinçli bir tüketici olma, kültürel ve doğal güzellikleri sahiplenme, çevreye yönelik olumlu tutum ve davranış sergileme gibi birçok hedef çevre eğitimi bünyesinde kazandırılmaya çalışılmıştır.

3.1.3.4 .İlköğretim Programlarında çevre eğitiminin yeri ve önemi. Eğitimin hemen her kademesinde bireylere aktarılan çevre eğitiminin hedeflenen noktaya ulaşabilmesi için gerekli olan etmenlerin başında öğretmenlerin sınıfta uygulamaya çalıştıkları öğretim programlarının içeriklerinin yeterli düzeyde çevre ile ilgili konulara yer verilmesi gerektiğidir. İlköğretimde uygulanan öğretim programlarında çevreye yönelik olumlu tutum ve davranış gösterecek bilinçli bireylerin yetiştirilmesine yönelik kazanımlara yer verilmesi çevre eğitimine verilen değer en önemli göstergesidir (Öztürk & Öztürk 2015).

2017 yılında güncellenen ve halen yürürlükte olan 2018 İlköğretim Programı incelendiğinde öğretim programlarında bulunan doğal ve toplumsal bilimler, insan ve insanın çevre ile olan ilişkisi, doğal kaynaklar ile bunların tüketimi, sürdürülebilir bir dünya ile ilgili konularla varılmak istenen hedefin sadece çevre ile ilgili konular hakkında öğrencileri bilgi sahibi kılmak değil; onları çevreye yönelik olumlu tutum ve davranışlar sergileyen bilinçli bireyler olarak yetiştirmektir. Türk eğitim sistemine baktığımızda

doğrudan çevre eğitimiyle ilgili bir dersin bulunmadığı görülmektedir. Buna karşın eğitim öğretim kademelerinde okutulan derslerin öğretim programları içerisinde çevre ile ilgili konulara yer verilmiştir. Örneğin ilköğretim kademesinde çevre konularının çoğunlukla Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve Fen Bilimleri Derslerinin Öğretim Programlarında yer almaktadır (Öztürk & Öztürk 2015). Aşağıda çevre eğitimi ile ilgili olan konuların yaygın olarak bulunduğu derslerin öğretim programları ve derslerin kitap içerikleri çevre eğitimi bakımından ayrı ayrı olarak incelenmiştir.

3.1.3.4.1. Sosyal Bilgiler Dersinin Öğretim Programı ve ders içeriklerin çevre eğitimi açısından analizi. Talim Terbiye Kurulu Başkanlığında Temel Eğitim Genel Müdürlüğünün 28.10.2016 tarihli ve 43769797-101.01-E.12117451 sayılı yazısı üzerine görüştüğü İlkokul (4. Sınıf), Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu (5-7. Sınıflar) Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının, 2017-2018 eğitim ve öğretim yılından itibaren 4 ve 5. sınıflarda; 2018-2019 eğitim ve öğretim yılından itibaren bütün sınıf seviyelerinde uygulanacağı karara bağlanmıştır.

Yeni öğretim programında çevre bilincine yer verildiği öğretim programının felsefesinde yer alan şu sözcüklerden anlaşılmaktadır: Birey olmanın aslında daha geniş ve herkesi kapsayan, dünya ailesinin bir üyesi olduğu bilincine varacak, yaşamını sürdürdüğü topluma ve ülkesine, toprağına büyük bir istek ile bağlanacak, donanımlı becerikli ve yetenekli kuşaklar yetiştirmek hedeflenmiştir.

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın genel amaçlarını incelediğimizde çevre eğitimi ile doğrudan veya dolaylı olarak ilişkili olan maddeleri görebiliriz.

Öğrencilerin;

- Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmeleri,

- Yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekânı algılama becerilerini geliştirmeleri,
- Doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları,
- İnsanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri amaçlanmaktadır (MEB, 2018).

Güncel olarak kullandığımız 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı 2005 Öğretim Programı aksine ünite kavramına yer vermemiştir. 2018 Öğretim Programı'nda ünitelerin yerine geçecek yedi öğrenme alanı kullanılmıştır.

1. Birey ve Toplum
2. Kültür ve Miras
3. İnsanlar, Yerler ve Çevreler
4. Bilim, Teknoloji ve Toplum
5. Üretim, Dağıtım ve Tüketim
6. Etkin Vatandaşlık
7. Küresel Bağlantılar (MEB, 2018).

Bu yedi öğrenme alanı 4, 5, 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler Dersleri için ortak kabul edilmiştir; ancak her sınıf düzeyinde öğrenme alanının içerdiği kazanımlar farklılık göstermektedir.

Araştırmanın bu bölümünde 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı içerisinde yer alan çevreyle ilişkili kazanımlara yer verilecektir. Aşağıda farklı sınıf düzeylerinde çevre içeriği ile ilgili öğrenme alanları ve kazanımlar tablo şeklinde gösterilecektir.

Tablo 1

Dördüncü Sınıf Bilgiler Öğretim Programında Çevre İçerikli Kazanımlar

<u>Öğrenme Alanı</u>	<u>Kazanımlar</u>
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	SB.4.3.3. “Yaşadığı çevredeki doğal ve beşerî unsurları ayırt eder. SB.4.3.6. Doğal afetlere yönelik gerekli hazırlıkları yapar.
Bilim, Teknoloji ve Toplum	SB.4.4.3. Teknolojik ürünlerin geçmişteki ve bugünkü kullanımlarını karşılaştırır. SB.4.4.5. Teknolojik ürünleri kendisine, başkalarına ve doğaya zarar vermeden kullanır.
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	SB.4.5.1. İstek ve ihtiyaçlarını ayırt ederek ikisi arasında bilinçli seçimler yapar. SB.4.5.5. Çevresindeki kaynakları israf etmeden kullanır” (MEB, 2017).

Tablo 1’e bakıldığında, dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında bulunan yedi öğrenme alanının üçünde, çevre konusu ile ilişkilendirilmiş toplamda altı kazanımın olduğu görülmektedir.

Tablo 2

Beşinci Sınıf Öğretim Programında Çevre İçerikli Kazanımlar

<u>Öğrenme Alanı</u>	<u>Kazanımlar</u>
Birey ve Toplum	SB.5.1.2. “Yakın çevresinde yaşanan bir örnekten yola çıkarak bir olayın çok boyutluluğunu açıklar.
Kültür ve Miras	SB.5.2.2. Çevresindeki doğal varlıklar ile tarihî mekânları, nesnelere ve eserleri tanıtır.
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	<p>SB.5.3.2. Yaşadığı bölgede görülen iklimin, insan faaliyetlerine etkisini, günlük yaşantısından örnekler vererek açıklar.</p> <p>SB.5.3.3. Bölgesindeki doğal özellikler ile beşerî özelliklerin nüfus ve yerleşim üzerindeki etkilerini ilişkilendirir.</p> <p>SB.5.3.4. Yaşadığı çevredeki afetlerin ve çevre sorunlarının oluşum nedenlerini sorgular.</p> <p>SB.5.3.5. Doğal afetlerin toplum hayatı üzerine etkilerini örneklerle açıklar.</p>
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	SB.5.5.1. Yaşadığı bölgenin ekonomik faaliyetlerini belirler “ (MEB, 2017).

Tablo 2’ye baktığımızda beşinci sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında bulunan yedi öğrenme alanının dördünde, çevre konusu ile ilgili olan toplamda yedi kazanımın olduğu görülmektedir.

Tablo 3

Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Çevre İçerikli Kazanımlar

<u>Öğrenme Alanı</u>	<u>Kazanımlar</u>
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	SB.6.3.4. “Dünyanın farklı doğal ortamlarındaki insan yaşantılarından yola çıkarak iklim özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur.
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	SB.6.5.1. Ülkemizin kaynaklarıyla ekonomik faaliyetlerini ilişkilendirir. SB.6.5.2. Kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin canlı yaşamına etkilerini analiz eder.
Küresel Bağlantılar	SB.6.7.2. Ülkemizin diğer ülkelerle olan ekonomik ilişkilerini analiz eder” (MEB, 2017).

Tablo 3’te altıncı sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında bulunan yedi öğrenme alanının üçünde, çevre konusu ile ilişkilendirilmiş toplamda dört kazanımın olduğu görülmektedir.

Tablo 4

Yedinci Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Çevre İçerikli Kazanımlar

<u>Öğrenme Alanı</u>	<u>Kazanımlar</u>
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	SB.7.3.1. “Örnek incelemeler yoluyla geçmişten günümüze, yerleşmeyi etkileyen faktörler hakkında çıkarımlarda bulunur. SB.7.3.2. Türkiye’de nüfusun dağılışını etkileyen faktörlerden hareketle Türkiye’nin demografik özelliklerini yorumlar.
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	SB.7.5.1. Üretimde ve yönetimde toprağın önemini geçmişten ve günümüzden örneklerle açıklar.
Küresel Bağlantılar	SB.7.7.4. Arkadaşlarıyla birlikte küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri geliştirir” (MEB, 2017).

Tablo 4'e bakıldığında yedinci sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında bulunan yedi öğrenme alanının üçünde, çevre konusu ile ilişkilendirilmiş toplamda dört kazanımın olduğu görülmektedir.

Tablo 5

Çevre İçerikli Kazanımların Sınıf Düzeylerine Göre Program Kazanımlarına Oranı

<u>Sınıf Düzeyleri</u>	<u>Çevre İçerikli Kazanımlar</u>		<u>Sosyal Programlardaki Kazanımlar</u>	
	f	%	f	%
4. Sınıf	6	18,18	33	100
5. Sınıf	7	20,58	34	100
6. Sınıf	4	11,42	35	100
7. Sınıf	4	12,50	32	100
Toplam	21	15,67	134	100

Tablo 5'te, Sosyal Bilgiler Öğretim Program'larında çevre ile ilişkili olduğu tespit edilen kazanımların her sınıf düzeyinde programdaki sayısı (f) ve oranına (%) yer verilmiştir. Öztürk T. , Öztürk Z. F. tarafından 2013 yılında yapılan bir araştırmaya göre 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki çevre ile ilişkili kazanımların oranı %18,3'tür. Ancak tablo 5'te görüldüğü üzere 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında bu oran %15, 67'ye düşmüştür.

3.1.3.4.2.Fen Bilgisi Dersinde çevre ile ilgili ünitelerinin analizi. Talim Terbiye Kurulu Başkanlığında Temel Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan ve bütün fertlerin fen okuryazarı olmasını hedefleyen 2018 Fen Bilimleri Öğretim Programı'ndaki çevre ile ilgili olan genel amaçları şöyle sıralayabiliriz:

- Doğanın keşfedilmesi ve insan-çevre arasındaki ilişkinin anlaşılması sürecinde, bilimsel süreç becerileri ve bilimsel araştırma yaklaşımını benimseyip bu alanlarda karşılaşılan sorunlara çözüm üretmek,
- Birey, çevre ve toplum arasındaki karşılıklı etkileşimi fark ettirmek; toplum, ekonomi ve doğal kaynaklara ilişkin sürdürülebilir kalkınma bilincini geliştirmek,

- Astronomi, biyoloji, fizik, kimya, yer ve çevre bilimleri ile fen ve mühendislik uygulamaları hakkında temel bilgiler kazandırmak,
- Doğada ve yakın çevresinde meydana gelen olaylara ilişkin ilgi ve merak uyandırmak, tutum geliştirmek (MEB, 2018).

Yukarıda da görüldüğü gibi Fen Bilimleri Programı öğrencilere; insan çevre ilişkisi, birey toplum çevre etkileşimi, çevre ile ilgili temel bilgiler ve sürdürülebilir kalkınma konularında bilinçlenmeleri amaçlanmıştır. Aşağıda tablolar üzerinden her sınıf düzeyinde Fen Bilimleri Dersinde çevre ile ilgili öğrencilere kazandırılması gereken konular ile kazanımlar yer almaktadır.

Tablo 6

Üçüncü Sınıf Fen Bilimleri Öğretim Programında Çevre İçerikli Kazanımlar

<u>Konu Alanı</u>	<u>Kazanımlar</u>
Dünya ve Evren	<p>F.3.1.2.1. "Dünya'nın yüzeyinde karaların ve suların yer aldığını kavrar.</p> <p>F.3.1.2.2. Dünya'da etrafımızı saran bir hava katmanının bulunduğunu açıklar.</p> <p>F.3.1.2.3. Dünya yüzeyindeki kara ve suların kapladığı alanları model üzerinde karşılaştırır" (MEB, 2017).</p>
Canlılar ve Yaşam	<p>F.3.6.1.1. "Çevresindeki örnekleri kullanarak varlıkları canlı ve cansız olarak sınıflandırır.</p> <p>F.3.6.1.2. Bir bitkinin yaşam döngüsüne ait gözlem sonuçlarını sunar" (MEB, 2017).</p> <p>F.3.6.2.1. "Yaşadığı çevreyi tanıır.</p> <p>F.3.6.2.2. Yaşadığı çevrenin temizliğinde aktif görev alır.</p> <p>F.3.6.2.3. Doğal ve yapay çevre arasındaki farkları açıklar.</p> <p>F.3.6.2.4. Yapay bir çevre tasarlar.</p> <p>F.3.6.2.5. Doğal çevrenin canlılar için öneminin farkına varır.</p> <p>F.3.6.2.6. Doğal çevreyi korumak için araştırma yaparak çözümler önerir" (MEB, 2017).</p>

Tablo 6’da görüldüğü üzere İlkokul üçüncü Sınıf düzeyindeki Fen Bilimleri Öğretim Programında bulunan toplam beş konu alanının ikisinde, çevre konusu ile ilişkilendirilmiş toplamda 11 kazanımın olduğu görülmektedir.

Tablo 7

Dördüncü Sınıf Fen Bilimleri Öğretim Programında Çevre İçerikli Kazanımlar

<u>Konu Alanı</u>	<u>Kazanımlar</u>
Fiziksel	F.4.5.3.1. ” Işık kirliliğinin nedenlerini sorgular.
Olaylar	F.4.5.3.2. Işık kirliliğinin, doğal hayata ve gök cisimlerinin gözlenmesine olan olumsuz etkilerini açıklar. F.4.5.3.3. Işık kirliliğini azaltmaya yönelik çözümler üretir” (MEB, 2017). F.4.5.5.1. ”Ses kirliliğinin nedenlerini sorgular. F.4.5.5.2. Ses kirliliğinin insan sağlığı ve çevre üzerindeki olumsuz etkilerini açıklar.
Canlılar ve Yaşam	F.4.5.5.3. Ses kirliliğini azaltmaya yönelik çözümler üretir” (MEB, 2017). F.4.6.1.1. ” Kaynakların kullanımında tasarruflu davranmaya özen gösterir. F.4.6.1.2. Yaşam için gerekli olan kaynakların ve geri dönüşümün önemini fark eder” (MEB, 2017).

Tablo 7 incelendiğinde İlkokul dördüncü sınıf düzeyindeki Fen Bilimleri Öğretim Programında bulunan toplam beş konu alanının ikisinde, çevre konusu ile ilişkilendirilmiş toplamda sekiz kazanımın olduğu görülmektedir.

Tablo 8

Beşinci Sınıf Fen Bilimleri Öğretim Programında Çevre İçerikli Kazanımlar

<u>Konu Alanı</u>	<u>Kazanımlar</u>
Dünya ve Evren	<p>F.5.1.5.1. “Doğal süreçlerin neden olduğu yıkıcı doğa olaylarını açıklar.</p> <p>F.5.1.5.2. Yıkıcı doğa olaylarından korunma yollarını ifade eder” (MEB, 2017).</p>
Canlılar ve Yaşam	<p>F.5.2.1.1. “Mikroskop yardımı ile mikroskobik canlıların varlığını gözlemler.</p> <p>F.5.2.1.2. Canlılara örnekler vererek benzerlik ve farklılıklarına göre sınıflandırır” (MEB, 2017).</p> <p>F.5.6.1.1. “Biyçeşitliliğin doğal yaşam için önemini sorgular.</p> <p>F.5.6.1.2. Biyçeşitliliği tehdit eden faktörleri, araştırma verilerine dayalı olarak tartışır” (MEB, 2017).</p> <p>F.5.6.2.1. “İnsan ve çevre arasındaki etkileşimin önemini ifade eder.</p> <p>F.5.6.2.2. Yakın çevresindeki veya ülkemizdeki bir çevre sorununun çözümüne ilişkin öneriler sunar.</p> <p>F.5.6.2.3. İnsan faaliyetleri sonucunda gelecekte oluşabilecek çevre sorunlarına yönelik çıkarımda bulunur.</p> <p>F.5.6.2.4. İnsan-çevre etkileşiminde yarar ve zarar durumlarını örnekler üzerinde tartışır” (MEB, 2017).</p>

Tablo 8’de görüldüğü gibi İlköğretim beşinci sınıf düzeyindeki Fen Bilimleri Öğretim Programında bulunan toplam beş konu alanının ikisinde, çevre konusu ile ilişkilendirilmiş toplamda 10 kazanımın olduğu görülmektedir.

Tablo 9

Altıncı Sınıf Fen Bilimleri Öğretim Programında Çevre İçerikli Kazanımlar

<u>Konu Alanı</u>	<u>Kazanımlar</u>
Madde ve Doğası	<p>F.6.4.4.1. “Yakıtları, katı, sıvı ve gaz yakıtlar olarak sınıflandırıp yaygın şekilde kullanılan yakıtlara örnekler verir.</p> <p>F.6.4.4.2. Farklı türdeki yakıtların ısı amaçlı kullanımının, insan ve çevre üzerine etkilerini tartışır.</p> <p>F.6.4.4.3. Soba ve doğal gaz zehirlenmeleri ile ilgili alınması gereken tedbirleri araştırır ve rapor eder” (MEB, 2017).</p>

Tablo 9’u incelediğimiz zaman çevre ile ilgili konu ve kazanımların önceki sınıf düzeylerine göre daha az yer verildiği anlaşılmaktadır. İlköğretim altıncı sınıf düzeyindeki Fen Bilimleri Öğretim Programında yer alan toplam beş konu alanının sadece birinde, çevre konusu ile ilişkilendirilmiş toplamda üç kazanımın olduğu görülmektedir.

Tablo 10

Yedinci Sınıf Fen Bilimleri Öğretim Programında Çevre İçerikli Kazanımlar

<u>Konu Alanı</u>	<u>Kazanımlar</u>
Dünya ve Evren	<p>F.7.1.1.2. “Uzay kirliliğinin nedenlerini ifade ederek bu kirliliğin yol açabileceği olası sonuçları tahmin eder” (MEB, 2017).</p>
Madde ve Doğası	<p>F.7.4.5.1. “Evsel atıklarda geri dönüştürülebilen ve dönüştürülemeyen maddeleri ayırt eder.</p> <p>F.7.4.5.2. Evsel katı ve sıvı atıkların geri dönüşümüne ilişkin proje tasarlar.</p> <p>F.7.4.5.3. Geri dönüşümü, kaynakların etkili kullanımını açısından sorgular.</p> <p>F.7.4.5.4. Yakın çevresinde atık kontrolüne özen gösterir.</p> <p>F.7.4.5.5. Yeniden kullanılabilir eşyalarını, ihtiyacı olanlara iletmeye yönelik proje geliştirir” (MEB, 2017).</p>

Tablo 10'daki verilerden İlköğretim yedinci sınıf düzeyindeki Fen Bilimleri Öğretim Programında yer alan toplam beş konu alanının ikisinde, çevre konusu ile ilişkilendirilmiş toplamda altı kazanımın olduğu görülmektedir.

Tablo 11

Sekizinci Sınıf Fen Bilimleri Öğretim Programında Çevre İçerikli Kazanımlar

Konu Alanı	Kazanımlar
Dünya ve Evren	F.8.1.2.1. “İklim ve hava olayları arasındaki farkı açıklar. F.8.1.2.2. İklim biliminin (klimatoloji) bir bilim dalı olduğunu ve bu alanda çalışan uzmanlara iklim bilimci (klimatolog) adı verildiğini söyler” (MEB, 2017).
Madde ve Doğası	F.8.4.4.7. “Asit yağmurlarının önlenmesine yönelik çözüm önerileri sunar” (MEB, 2017).
Canlılar ve Yaşam	F.8.6.1.1. “Besin zincirindeki üretici, tüketici, ayrıştırıcılara örnekler verir” (MEB, 2017). F.8.6.3.1. “Madde döngülerini şema üzerinde göstererek açıklar. F.8.6.3.2. Madde döngülerinin yaşam açısından önemini sorgular. F.8.6.3.3. Ozon tabakasının incelme nedenleri ve canlılar üzerindeki olası etkileri hakkında çıkarımda bulunur. F.8.6.3.4. Ozon tabakasının incelmeye ve küresel ısınmayı önlemeye yönelik alternatif çözüm önerileri sunar. F.8.6.3.5. Küresel iklim değişikliklerinin nedenlerini ve olası sonuçlarını tartışır” (MEB, 2017). F.8.6.4.1. “Kaynakların kullanımında tasarruflu davranmaya özen gösterir. F.8.6.4.2. Kaynakların tasarruflu kullanımına yönelik proje tasarlar. F.8.6.4.3. Geri dönüşüm için katı atıkların ayrıştırılmasının önemini açıklar. F.8.6.4.4. Geri dönüşümün ülke ekonomisine katkısına ilişkin araştırma verilerini kullanarak çözüm önerileri sunar. F.8.6.4.5. Kaynakların tasarruflu kullanılmaması durumunda gelecekte karşılaşılabilecek problemleri belirterek çözüm önerileri sunar” (MEB, 2017).

Tablo 11’den de anlaşılacağı üzere Milli Eğitim Bakanlığının güncellediği 2018 Fen Bilimleri Öğretim Programında sınıflar düzeyinde çevre ile ilgili en çok konu ve kazanım sekizinci sınıf düzeyinde olduğu görülmektedir. Sekizinci sınıf Fen Bilimleri Dersindeki beş konu alanının üçünde, toplam 14 kazanımın çevre ile ilgili olduğu görülmektedir. Çevre ile ilgili konular ilişkilendirilmiş kazanımların 2018 Fen Bilimleri Öğretim Programlarında yer alan bütün kazanımlar içindeki oranını Tablo 12’de görebiliriz.

Tablo 12

Çevre İçerikli Kazanımların Sınıf Düzeylerine Göre Program Kazanımlarına Oranı

Sınıf Düzeyleri	Çevre İçerikli Kazanımlar		Fen Bilimleri Programındaki Kazanımlar	
	F	%	F	%
3. Sınıf	11	30,5	36	100
4. Sınıf	8	17,4	46	100
5. Sınıf	10	25	40	100
6. Sınıf	3	4,9	61	100
7. Sınıf	6	8,1	74	100
8. Sınıf	14	20,5	68	100
Toplam	52	15,95	326	100

Tablo 12’de, Fen Bilimleri Öğretim Programlarında çevreyle ilgili olduğu tespit edilen kazanımların her sınıf düzeyinde programdaki sayısı (f) ve oranına (%) yer verilmiştir.

2018 Fen Bilimleri Öğretim Programında çevreyle ilgili 52 kazanım tespit edilmiştir. Çevre ile ilgili bu kazanımların öğretim programında yer alan toplam kazanıma oranı % 15,95’tir.

2018 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından güncellenmiş Öğretim Programları incelendiğinde çevre ile ilgili konuların çoğunlukla Sosyal Bilgiler ile Fen Bilimleri Derslerinde yer aldığı görülmektedir. Bundan dolayı bu iki dersin Öğretim Programlarında yer alan çevre ile ilgili konular ve kazanımlar incelenmiş ve tablolar haline getirilmiştir.

Dersler bazında karşılaştırma yapıldığında Fen Bilimleri Dersinin Öğretim Programında çevre ile ilgili kazanımların toplam kazanıma oranı % 15,95 olduğu görülmektedir. Sosyal Bilgiler Dersinin Öğretim Programında bu oranın % 15,67 olduğu Tablo 5’te gösterilmektedir. Bu araştırma bulgusuna bakıldığında her iki dersin çevre ile ilgili kazanımların oranının birbirine çok yakın olduğu ortaya çıkmaktadır.

3.2.Çevresel Tutumların Kavramsal Çerçevesi

3.2.1.Tutum kavramı ve tutumun bileşenleri. İnsanların hayatlarını sürdürdükleri yeryüzünde çevrelerini anlamlandırmada tutumlar önemli rol üstlenmektedir. Nitekim yaşadığımız dünyada var olan insan, obje, düşünce, kurum, kuruluş ve olaylara nasıl tepkiler vereceğimizi çoğunlukla tutumlarımız belirlemektedir. Günlük yaşantımızda sergilediğimiz davranışların temelinde de tutumlarımız yer almaktadır (Aydın, 2004).

Bilimsel açıdan tutum kavramının incelenmesi 1800’lü yıllardan sonra başlamaktadır. Kökü Latince olan bu kavram “harekete hazır” anlamına gelir. Bilimsel çalışmalar devam ettikçe tutum kavramı bilim insanları tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Örneğin Thurstone (1931) tutumu; psikolojik bir nesneye yönelen olumlu veya olumsuz bir yoğunluk sıralaması ve derecelenmesidir, biçiminde açıklamıştır. Alport (1935) ise tutumu; bireyin yaşamı boyunca edindiği deneyimler sonucunda meydana gelen, ilişkisi bulunduğu tüm nesne ve durumlara yönelik bireyin davranışlarının oluşmasında yön verici ve dinamik bir etki gücüne sahip duygusal ve bilişsel hazırlık hali olarak ifade etmiştir (akt. Kağıtçıbaşı & Cemalcılar, 2014).

Herhangi bir olay karşısında bireyin tutumunun uygun olmadığı sürece harekete geçmeyeceğini ifade eden Başaran (1978)’ göre tutum; insan yetkin olduğu bir konuda, ihtiyaç duyduğunda onu harekete geçiren ve davranışlarına yön veren histir. Tutumların inançlarından ayrı düşünülmemeyeceğini söyleyen Özgüven; tutumlarla birlikte hareket ettiğini düşündüğü inanca ‘kanı’ ismini vermiştir. Özgüven (2004)’e göre tutum, insanların bir fikri

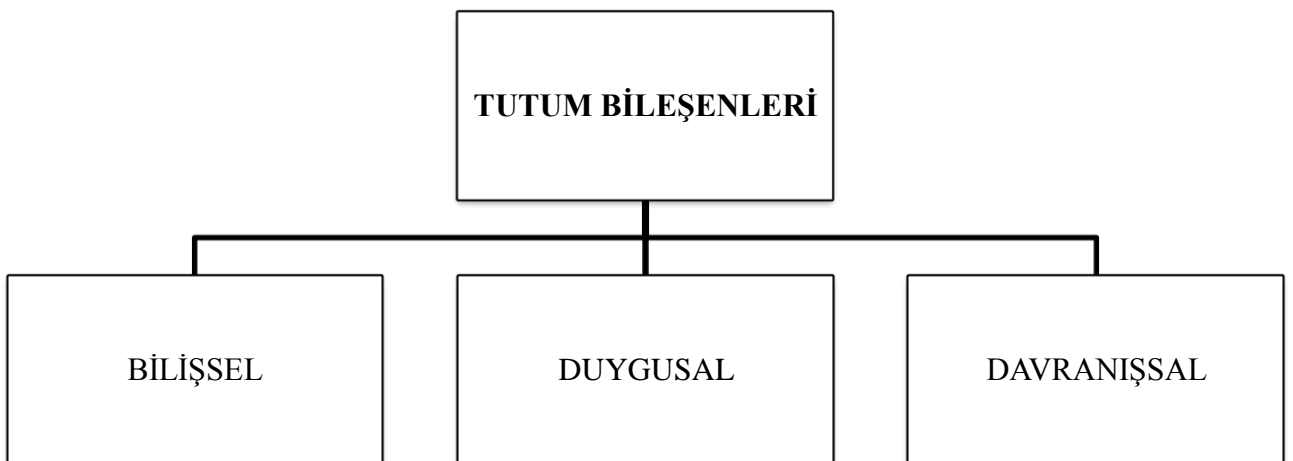
onaylama yahut onaylamama biçiminde gözlemlenen, duygusal anlamda bir hazır olma durumu veya yönelimi olarak tanımlamıştır (akt. Uzun ve Sağlam, 2006).

Tutum terimi için yapılmış olan birçok farklı tanım bulunmaktadır. Ancak Sosyal psikoloji alanında çalışanlar tutumu: kişilere ait olup kişilerin objeler hakkındaki duygu, düşüncelerini ve devamında oluşacak olan davranışların tamamına yön veren yönelimler olarak açıklamışlardır (Aydın, 2004). Klasikleşmiş olan bu tanımı göz önünde bulundurduğumuzda tutumun tamamen bireye özgü olduğunu, bunun için bireysel ölçülmesi gerektiğini ve tutumun direkt olarak gözlemlenemediğini sadece bireyin yaptığı davranışlardan çıkarsama yapılarak ortaya çıktığını vurgulamak gerekir. Ayrıca tanımda geçen psikolojik obje kavramı ise kişinin fark ettiği ve kişi için bir anlamı olan nesnelere için kullanılmıştır.

Tutum kavramını tanımladıktan sonra tutumun hangi bileşenlerde oluştuğunu da bilmek gerekir. Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar (2014)'na göre tutumun üç tane bileşeni bulunmaktadır. Bunlar: bilişsel, duygusal ve davranışsal öğelerdir.

Şekil 1

Tutumun Bileşenler

Kaynak: Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, (2014).

Ancak bazı bilim insanları bu saydığımız bileşenlere ‘‘değerlendirme’’ adı verdikleri bileşeni ekleyerek tutumun dört bileşenden oluştuğunu bildirmişlerdir (Atasoy, 2015).

1. *Bilişsel Öğe*: Tutumun gerçekleşeceği obje hakkında bireyde oluşan bilgi, fikir, inanç ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan tercihlerdir.
2. *Duygusal Öğe*: Gözlemlenebilen herhangi bir tutum objesine karşı oluşan acıma, sevme, heyecanlanma, kızma gibi hislerimiz tutumun duygusal ögesini oluşturur.
3. *Davranışsal Öğe*: Gözlemlenen objeye karşılık olarak bireyin gösterdiği bütün tepkiler tutumun davranışsal ögesini oluşturur (Kağıtçıbaşı & Cemalcılar 1, 2014).
4. *Değerlendirme Ögesi*: Çoğunlukla tutumun temel ögesi olarak kabul edilir. Tutum objesine karşı iyi yahut kötü ifadeler kullanmaktır. Eğer tutum objesine karşı olumlu veya olumsuz bir tutumdan söz ediliyorsa bu değerlendirme anlamına gelir. Tutumun değerlendirme ögesi diğer üç ögenin fonksiyonu durumundadır. Ayrıca tutum objesi için önceden yapılan değerlendirmelerin hafızada kayıtlı olması ve davranışın öncesinde de hatırlandığı için bilişsel ve duygusal ögeden daha etkilidir (İşyar, 1999).

Tutumun öğelerini daha iyi anlayabilmek adına ‘‘Kadınların çalışması konusunda tutucu bir tutuma sahip olan Ahmet Bey’’ örneğini inceleyelim:

1. *Bilişsel Öğe*: Ahmet’in kadınların çalıştığı zaman çocukların ihmal edileceği, ailedeki huzursuzluğun artması vb. sonuçların ortaya çıkacağını düşünmesidir.
2. *Duygusal Öğe*: Ahmet’in eşinin veya kız çocuğunun çalışmasından rahatsız olması, kızması gibi olumsuz duyguların oluşmasıdır.
3. *Davranışsal Öğe*: Ahmet’in eşi çalıştığı için evde şiddete başvurması, kızını yahut eşini çalıştırmama davranışına eğilimidir.

Bu örnekten de anlaşılacağı üzere bir tutum kişinin düşünce, duygu ve davranış

eğilimlerinin birbirleriyle uyumlu hale gelmesidir. Burada da görüldüğü üzere genellikle tutumun üç ögesinden söz edilir. Ancak bir eğilimin tutum olarak kabul edilmesinin temel şartı zihinsel değerlendirmedir (Kağıtçıbaşı & Cemalcılar, 2014).

3.2.2. Tutumların oluşumu ve gelişimi. Bireyin sahip olduğu tutumlar doğuştan gelmez. Tutumların tamamı kişi dünyaya geldikten sonra öğrenme yoluyla kazanır. Tutumların oluşumu özellikle küçük yaşlarda meydana gelmektedir. Ancak bireyin yeni tutumlar edinmesi hayatı boyunca devam etmektedir. Yaşamımız boyunca edinmiş olduğumuz bu tutumların hem oluşum sürecinde hem de gelişiminde birçok farklı etken etkili olmaktadır (Aydın, 2004). Başaran (1978)'a göre tutumların oluşumunda: kişilerin model olarak aldığı insanlara benzeme isteği, özdeşim kurma isteği ve kişinin yaşantısı etkili olan faktörlerdir.

Aydın (2004) ise tutumların oluşmasında ve gelişmesinde etkili olan unsurları şu şekilde sıralamıştır:

- *Anne –Baba Etkisi*

Bir birey olarak sahip olduğumuz tutumların büyük bir kısmını gözlemlemiş olduğumuz insanlardan ediniriz. İçinde yer aldığımız, gözümüzü dünyaya açtığımız ilk grup aile olduğu için anne ve baba tutumlarımızın oluşmasında ilk kaynak olarak kabul edilir. Yapılan araştırmalarda çocukların siyasi fikirleri, sigara gibi kötü alışkanlıklar ve çevreye karşı tutumunun büyük oranda ebeveynlerle benzerlik taşıdığı görülmektedir (Kağıtçıbaşı & Cemalcılar, 2014). Çocukların ilkokul yıllarına kadar yaşadıkları alanda çoğunlukla tek otoritenin anne yahut baba olması ayrıca herhangi bir davranış sergilediklerinde davranışa karşılık ödül veya cezayı verenin ebeveynlerin olması ister istemez otoriteye benzer davranışlar sergilemeye yol açacaktır. Çocukluk yıllarında oluşan bu tutumlar yaşam boyunca etkili olabilmektedir (Aydın, 2004).

- *Akranların Etkisi ve Sosyal Çevre*

Çocuğun yaşı büyüdükçe içinde bulunacağı sosyal çevre de genişleyecektir. Sosyal

çevrenin gelişmesiyle birlikte bireyin tutum edinmesinde etkili olan anne ile babanın otoritesi de zayıflamaya başlıyor. Bu süreçten sonra çocuğun tutum geliştirmesindeki en önemli rol akranlarına geçmektedir. Örneğin aynı arkadaş grubu üyelerinin birçok konuda (müzikleri dinleme, giyim kuşam, davranış şekilleri vb.) birbirlerine yakın tutumlar sergiledikleri görülmektedir. Akranlar arasındaki bu etki ergenlik sürecinin sonuna kadar devam edecektir (Aydın, 2004).

- *Kitle İletişim Araçları*

Tutumlarımızın oluşmasında ebeveynlerimiz ve yaşamış olduğumuz çevre ile beraber kitle iletişim araçları da çok önemli bir etkidir. Teknolojinin çok gelişmiş olduğu günümüzde özellikle internet ve televizyon başta olmak üzere medya araçları tutumlarımızın oluşmasında etkili bir role sahiptir. Örneğin bireyin televizyonda izleyeceği reklamlar tüteneği ürünleri belirlemede önemli bir faktördür. Sosyal medya, televizyon programları ve reklamlar hem çocukları hem de yetişkinleri tutum oluşturmada ve geliştirmesinde önemli bir güce sahiptir (Kağıtçıbaşı & Cemalcılar, 2014).

- *Tutum Objesiyle Olan Yaşantı*

Bireyin gerek ilk yaşlarda ebeveynlerin gerekse sosyal çevre ve akranlarının etkisinde kalıp tutum oluşturmada ilerleyen yaşlarında etkisini azaltacaktır. Bu etkenlerin yerine bireyin doğrudan yaşantı yoluyla nesnelere karşı tutum geliştirmesi etkili olacaktır (Başaran, 1978). Bir konu veya nesne hakkında tutum geliştirmenin en etkili yolu, o konu veya nesne ile ilişkili olan bir deneyim yaşamaktan geçer (Kağıtçıbaşı & Cemalcılar, 2014). Örneğin A kişisi başka bir milletten olan B kişisi ile olumsuz bir deneyim yaşaması sonucunda A kişisinin B kişisinin ait olduğu milletten herkese karşı önyargılı tutum oluşturmada (Aydın, 2004).

3.2.3.Çevresel tutumun tanımı ve özellikleri. Bireylerin çevrelerine karşı daha duyarlı davranışlar sergilemesi ve çevre bilincine sahip olmasının temel koşulu çevreye yönelik olumlu tutumlara sahip olmasıdır (Türküm, 1998). Erten (2004)'e göre çevresel

tutumu, çevre ile ilgili problemlerden oluşan korkular, sınırlar, huzursuzluklar, değer yargıları ve çevre problemlerinin çözümüne hazır bulunuşluk gibi bireylerin çevreye faydalı olan davranışlara ilişkin ortaya koydukları olumlu yahut olumsuz tavır ile fikirlerin bütünüdür. Çevresel tutum bireylerin çevreyle ilgili konulara verilen olumlu yaklaşma, yaklaşmama ya da tarafsız kalma gibi tutarlı ve öğrenilmiş tepki eğilimidir. Çevresel tutumların en önemli özelliği çok erken yaşlarda oluşmaya başlamasıdır. Bunun için çocuğun hem ailedeki hem de okuldaki eğitimi oldukça önemlidir (İşyar, 1999).

Bireyin çevresel tutumu erken yaşlarda başlayıp yaşam boyunca gelişimini sürdürmektedir. Çevresel tutumların oluşması ve gelişmesi için olumlu örnekler barındıran bir yaşantı, örnek oluşturacak modeller ve bilgi birikimi gereklidir. Bunlardan ilki olan yaşantı tesadüf olarak karşılaşılan ya da planlı ve programlı bir şekilde bireyler için oluşturulan ortamlarda gelişir. Örnek verecek olursak kırsal bölgelerde geçimini çiftçilikten sağlayan bir ailede büyüyen bir birey doğal çevre ile ilgili bilgileri ve deneyimi yaşantı yoluyla kazanır. Ancak şehirde büyümüş birisi için doğal çevre ile ilgili konularda bilgi sahibi olma şansı büyük bir ihtimal ile okulda verilen eğitim aracılığı ile olur (Türküm, 1998).

Çevresel tutumların oluşumu ve gelişiminde çocukların kendilerine model olarak gördükleri anne-baba, öğretmen ya da diğer tüm yetişkinlerin çocuklara verdikleri mesajlar, çevreye ilişkin duygu ve düşünceleri ile çevreye yönelik davranışlar büyük bir öneme sahiptir. Çocukların özellikle bu izlenimleri çevresel tutumlarının şekillenmesine neden olacaktır (Atasoy, 2005).

Çevresel tutumlar zaman ile değişim göstermektedirler. Örneğin 1960'lı yıllarda sadece eğlence olarak görülen çevrecilik günümüzde artık hemen herkes tarafından çok önemli bir hal aldı. İnsanlar artık çevreye yönelik tutum ve davranışlarının ne kadar önemli olduğunu benimsemiş ve yanlış uygulamalardan oluşabilecek felaketleri öğrenmiştir.

Çevresel tutumları etkileyen bir diğer faktör yaştır. Yaş faktörü her konuda olduğu gibi bu konuda etkilidir. Nitekim her dönemin siyasi, sosyal, ekonomik vb. koşulları birbiriyle aynı

değildir. Örneğin yapılan araştırmalarda 1970’li yıllarda yaşayan yaşlı nüfusun o dönemde yaşayan gençlere göre çevre farkındalıklarının daha düşük olduğu gözlemlenmiştir

Cinsiyetin çevresel tutumları etkileyen önemli bir faktör olduğu birçok araştırma sonucunda ortaya çıkmıştır. Araştırma sonuçlarına göre kadınların erkeklere oranla çevreyle ilgili tutumlarının daha yüksek çıktığı bulgulanmıştır. Bu durum kadınların ‘’geleneksel’’ evde çalışan rolü ile ilişkilendirilmektedir. Bu anlayışa göre kadınların evde çalışan rolünde olması kadının çevreye karşı daha merhametli ve koruma hissiyle davranmasına önyak olmuştur (Serim, 2014).

Çocuklar ebeveynlerinin çevreye karşı geliştirdikleri söylemlerden oluşturdukları tutumlardan etkilenir. Örneğin baba çevre ile ilgili yazılı ve görsel materyaller hakkında olumsuz düşüncelere sahip olması ve bunu sürekli ifade etmesi çocuğunda olumsuz tutumlar kazanmasına neden olur. Yaşam serüveni boyunca edindiğimiz deneyimler de çevreye karşı tutumlarımızı etkilemektedir. Sürekli ailesi ile doğaya çıkan ormanları, gölleri gezen bir çocuk doğaya yaklaşabilir ya da tam tersi doğada kötü bir hatırası olan mesela boğulma tehlikesi yaşayan bir çocuk çevreye karşı olumsuz tutumlar edinir.

Teknolojinin bu denli geliştiği günümüzde kitle iletişim araçları çevre yönelik tutumların oluşmasını veya şekillenmesi etkileyen önemli bir faktördür. Televizyon, internet, gazete vb. iletişim araçları herkese ulaşabildiği için bu basın yayın organların da çevresel konuları işleniş biçimi yorumlanması insanların çevreye yönelik tutumlarını etkilemektedir (Atasoy, 2005)

3.2.4.Çevresel tutumların oluşmasında çevre eğitimin yeri ve önemi. Çevre eğitimi öğrencilerin çevreyle ilişkili konular hakkında bilgi, değerler, tutumlar ve katılımın kazanmasına olanak vermektedir. Çevre eğitimcilerindeki hâkim düşünceye çevre eğitiminin birincil amacı çevresel tutum ve değerler geliştirmek olmalıdır. Bunun için eğitim süresince çevre ile ilgili bilgilerden çok çevresel tutumlar öğretilmelidir. Böylece çevresel davranışlar

da olumlu yönde değişim gösterecektir (Onur, 2016).

Tutumların öğrenme ürünü olduğunu söyleyen Türküm (1998)'e göre bireylerin çevreye yönelik olumlu tutumlar geliştirmesinde çevre eğitiminin önemi büyüktür. Ayrıca sadece çocuklar için değil yetişkinler için de uygun öğrenme ortamlarının sağlanabilmesi geniş bir kitleye ulaşabilmesi açısından büyük bir avantajdır. Örneğin kestikleri ormanın yok olma tehlikesi ile karşı karşıya geleceğini ve yaptıkları davranışın çıkaracağı olumsuz sonuçlar hakkında köylüye bilgi verilmesi, köylülerin ormana karşı tutum değiştirmesine neden olabilir.

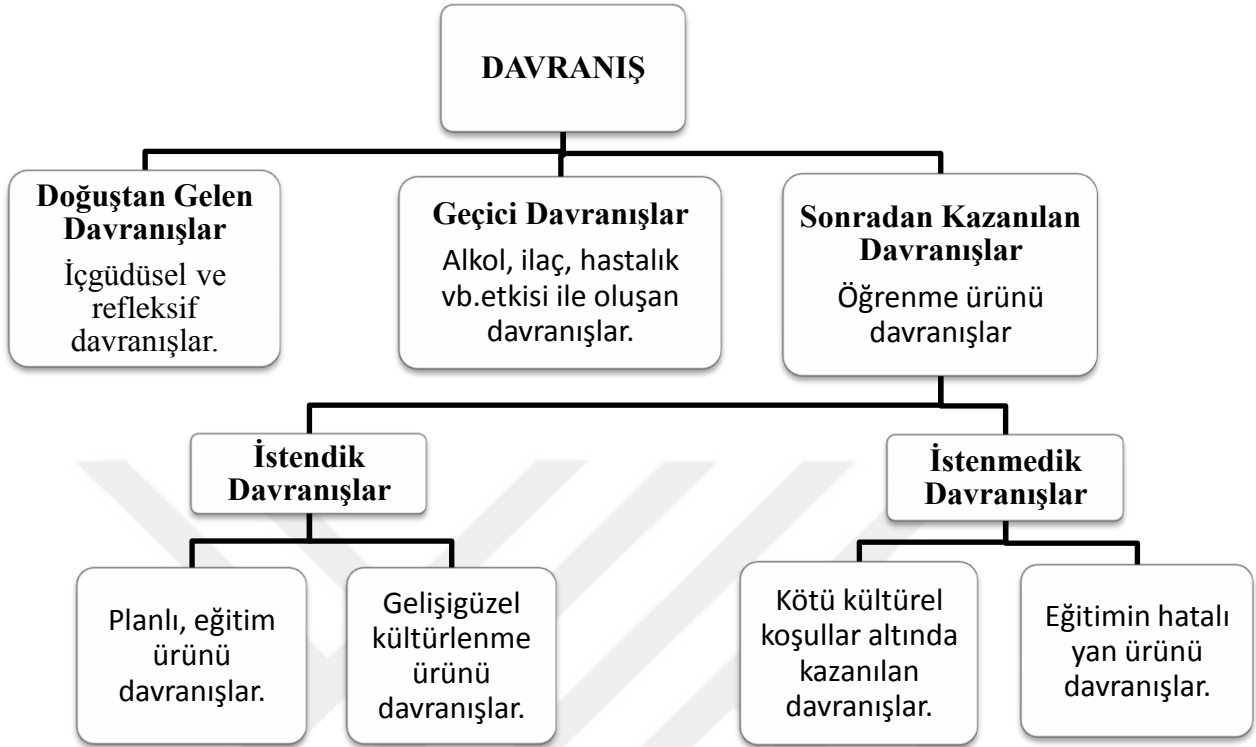
Okullarda verilen çevre eğitimi sayesinde öğrencilerin çevre ile ilgili görev bilincine sahip olması, yaşadığı toplumun tutumları ile tutarlı ekolojik davranış sergilemesi gerekliliği hakkında farkındalık kazanmaları amaçlanmıştır. Okulların toplumsal açıdan önemli şu iki amacı gerçekleştirmeleri beklenir: Bunlardan ilki çocukların çevreye karşı sorumluluk düşüncesini geliştirmek, ikincisi ise öğrencilere çevre için gerekli olan becerileri kazandırmaktır. Okulun bu iki amacını her ne kadar ayrı ayrı ele almış olsak da aslında eğitim sürecinde bu iki amaç iç içe geçmektedir. Sonuç olarak çevresel tutumlar çevre eğitimi sayesinde eğitim ve öğretim kademelerinde adım adım oluşmaktadır (Kalburun, 2009).

3.3.Çevresel Davranışların Kavramsal Çerçevesi

3.3.1.Davranış kavramı ve davranış tipleri. Türk Dil Kurumu davranış kavramını, organizmanın uyarılar karşısında tepkilerin bütünü olarak tanımlamaktadır. Senemoğlu (2015)'a göre organizmanın her türlü etkinliğine davranış adı verilmektedir. Organizmanın gözlenebilen ya da gözlemlenemeyen, açık veya kapalı etkinliklerin bütünüdür. Örneğin okuma, yazma, düşünme, kalp atışı gibi etkinlikler gözlenip gözlenemediğine bakmaksızın hepsi davranış olarak kabul edilir. Davranışları genel olarak üç başlık altında toplayabiliriz. Bunlar:

Şekil 2

Davranış Türleri

Kaynak: Senemoğlu, 2015.

a. *Doğuştan Getirilen (İçgüdüsel, Refleksive) Davranışlar*

Bu tür davranışlar yaşantı sonucu değil canlının kalımsal olarak doğuştan getirdiği davranışlardır. En önemli özelliği öğrenilmemiş olmasıdır. Gözümüze doğru hızla gelen bir nesneye karşı aniden göz kapaklarımızın kapanma refleksi bu duruma örnektir (Kılıç, 2009, 158)

b. *Geçici Davranışlar*

Alkol, uyuşturucu gibi maddelerin kullanımı ya da hastalık sürecinde ortaya çıkan ve etkisi kısa süreli olan davranışlardır. Davranışa etki eden faktör ortadan kalkınca davranış da kaybolur.

c. *Sonradan Kazanılmış (Öğrenilmiş) Davranışlar*

Bireylerin çevreleri ile etkileşimi sonucunda ortaya çıkan gözlemlenebilir ölçülen bu davranışların en belirleyici özelliği öğrenme ürünü olmasıdır. Öğrenilmiş davranışlar

okullarda planlı ve programlı bir şekilde kasıtlı kültürlenme yoluyla kazanılacağı gibi rastlantısal olarak yaşam içinde kendiliğinden de kazanılabilir (Senemoğlu, 2015).

3.3.2.Çevresel davranışın tanımı ve özellikleri. Çevresel davranış kavramının birçok farklı tanımı yapılmıştır. Stek ve Vlek (2009) çevresel davranışı: “çevredeki materyallerin ve enerjinin erişebilirliğini değiştiren ya da ekosistemin ve biyosferin yapısı ile dinamiklerini değiştiren her türlü davranıştır” şeklinde tanımlamıştır (akt. Cicerali, 2015, 132).

Medvedev ve Aldeşeva ise; toplumun birlikte veya bireysel olarak insanların tek başlarına doğadaki unsurlardan herhangi birine ilişkin gösterdiği bilinçli, planlı eylemlerin tümünü çevresel davranış olarak tanımlamıştır (akt. Atasoy, 2005, 199). Çevresel davranış için yapılan bu iki tanımdan yola çıkacak olursak çevresel davranışların çevreye faydalı, yapıcı olabileceği gibi çevreye zararlı ve yıkıcı da olabilir. İnsanoğlunun çevreye yönelik yapmış olduğu tüm eylemler bir şekilde çevreyi etkilediği için davranışın sonucuna bakılmaksızın hepsi çevresel davranışlar kapsamında değerlendirir (Atasoy, 2005; Cicerali, 2015).

Çevresel davranışlardan çevreye yönelik yararlı ve yapıcı olanları çevre psikologları çevreci davranış, çevre dostu davranış veya ekolojik davranış olarak adlandırmışlardır.

Kolmuş ve Agyeman’a göre çevreci davranış: kişinin doğal ve beşeri dünyaya yönelik davranışlarının istenmeyen, olumsuz etkisini en aza indirmeyi amaç edinen ve bunun yönetimini bilinçli olarak arayan davranışlar olarak açıklanmıştır (akt. Serim, 2014).

Bireylerin günlük yaşamlarında enerji tüketimlerini azaltması, suyu israf etmemesi, toplu taşıma araçlarını kullanması, geri dönüşümü kullanması gibi davranışlar sergilemesi çevrenin korunmasına katkı sağlar. Ayrıca bireyin çevre yönelik organizasyonlarda aktif katılımı da tutumların çevresel davranışa dönüştüğünü ortaya koymaktadır (Serim, 2014).

İnsanların sadece kendi menfaatleri doğrultusunda hareket ederek doğadaki unsurlara yönelik olumsuz eylemlerde bulunmaları ve ekosistemi bozacak, kirletecek davranışlar

sergilemesi çevresel davranışların istenmeyen yıkıcı faaliyetlerini oluşturur (Atasoy, 2005). Örneğin sanayi devrimi ile birlikte fabrikaların artması sonucu atmosferdeki karbondioksit miktarının artmasına neden olmuştur.

3.3.3. Çevresel davranış teorileri. Çevresel davranış teorilerini çevresel davranışı etkileyen faktörlerden yola çıkarak dört başlık altında toplayabiliriz.

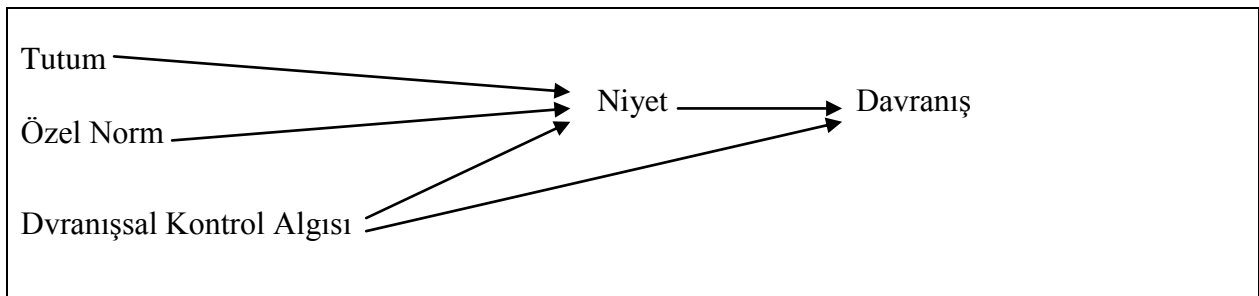
a. Planlı Davranış Teorisi

Kişinin davranışı sergilemeden önce düşünerek seçimler yaptığını ve en önemlisi de davranışın temelinde niyetlerin olduğunu kabul etmiştir. Planlı davranış teorisi niyetin; davranışa yönelik tutumlara, özel normlara ve davranışsal kontrol algısına dayandığını belirtir. Özel normlar, bireyin yapacağı davranışın önemseydiği, model aldığı kişi ile toplum tarafından kabul görme düzeyini yansıtır. Toplumu oluşturan fertler toplumsal normlar gereği çevreyi koruma davranışı sergiliyorsa tek başına birey de topluma uygun çevresel davranışlar sergiler (Cicerali, 2015; Serim, 2014; Kağıtçıbaşı & Cemalcılar, 2014).

Davranışsal kontrol algısı, davranışın meydana gelmesini kolaylaştıracak yahut zorlaştıracak etkenlerin varlığı ile ilgili inançlara dayanan algılardır. Örneğin işe arabasıyla gitmesine maddi durumunun el vermediğine inanan bir kişi araba kullanmaya yönelik düşük davranışsal kontrol hissedebilir (Cicerali, 2015).

Şekil 3

Planlı Davranış Teorisi

Kaynak: Cicerali, 2015.

Planlı davranış teorisi sosyo-ekonomik faktörlerin, toplumun ortak inanış ve değerleri gibi tüm etkenlerin davranışı; tutumlar, özel normlar ve davranışsal kontrol algısı vasıtasıyla dolaylı yönden etkilediğini savunmaktadır.

b. Norm Aktivasyon Teorisi

Çevresel davranışların temelinde kişisel normların aktif hale gelmesinin etkili olduğunu belirtir. Kişisel normlar ise bireyin belirli bir davranışı yapmak için harekete geçmesi ya da davranışı yapmaktan kaçınması ile ilgili vicdanen mecburiyetini (manevi açıdan sorumluluk) gösterir. Kişisel normların aktif hale gelmesi için şu dört değişkene ihtiyaç vardır (Cicerali, 2015):

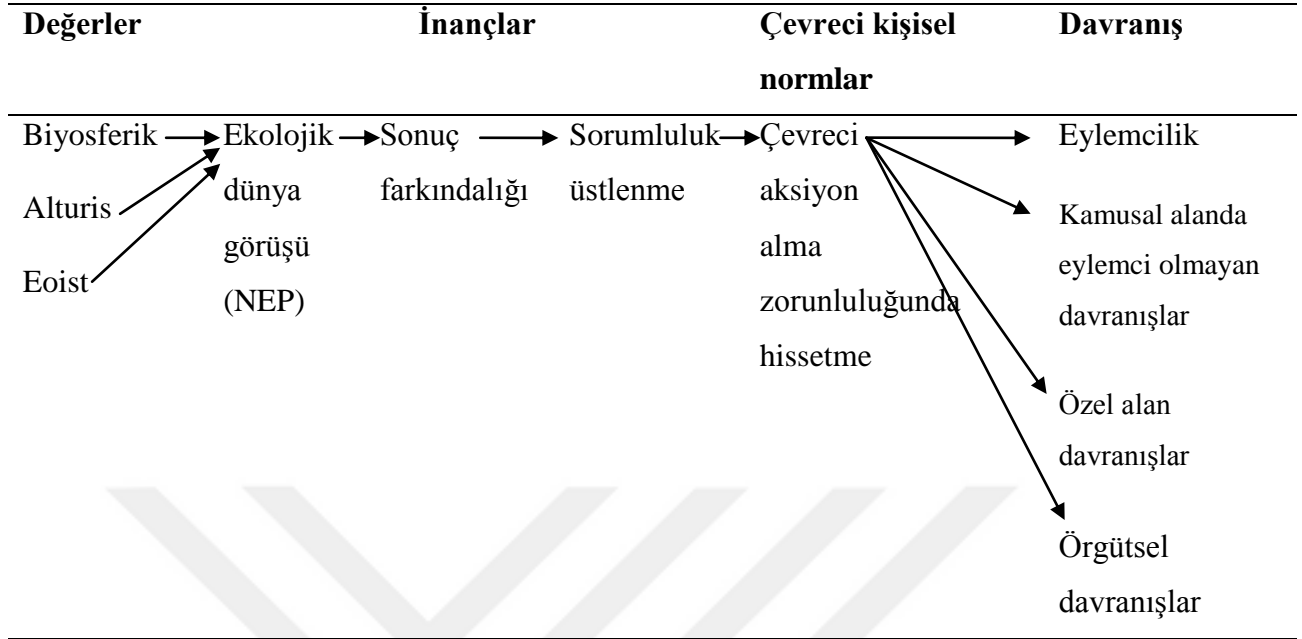
- Bireyin kendi eylemlerinden dolayı çevresel sorunların ortaya çıktığını fark etmesi,
- Bireysel olarak bu sorun için kendisini sorumlu olarak görmesi,
- Bireyin yapacağı faaliyetlerin bu sorunun çözümü için etkili olacağı düşüncesine varması ve belirlemesi,
- Sorunun çözümü için gerekli olan adımları atabilecek yetenek ve öz yeterliliği kendisinde görmesi.

c. Değer - İnanç – Norm Çevreselcilik Teorisi

Bu teori norm aktivasyon teorisinin bir uzantısı olarak da kabul edilir. Problem ile ilgili farkında lığın değerlere, ekolojik dünya görüşüne ve insan ile çevre arasındaki ilişkiler ile ilgili inançlara bağlı olduğunu belirtir. Değer inanç norm çevreselcilik teorisine göre egoist değerlerin ekolojik dünya görüşü ile olumsuz, alturist (diğerkamlık) ve biyosferin ise olumlu bir ilişkisi vardır. Ekolojik dünya görüşü sorunun farkında lığını öngörür, sorunun farkında lığı ise bireyin çevreye ilişkin tehditleri azaltmak için eylem yapıp yapmayacağını, kişisel normlarını ve en sonunda davranışı etkiler (Cicerali, 2015).

Şekil 4

Stern (2000)'e Göre Değer- İnanç- Norm Çevreselcilik Teorisinin Gösterimi

Kaynak: akt. Cicerali, 2015.

d. Amaç Çerçeveleme Teorisi

Amaç çerçeveleme teorisi bilginin insanlar tarafından işlenişini amaçların yönlendirdiğini ya da çerçevelediğini ifade eder. Teoriye göre amaçlar üçe ayrılır. Bunlar:

- *Hedonik Amaçlar:* Hemen şimdikiyi daha iyi hissettirmeyi hedeflenen amaçlardır.
- *Kazanç Amaçlar:* Bireyin sahip olduğu kaynakları koruma ve artırmayı hedeflenen amaçlardır.
- *Normatif Amaçlar:* Gerektiği biçimde, uygun davranmayı hedeflenen amaçlardır.

Amaç çerçeveleme teorisine göre bu amaçlardan herhangi birinin odakta olması diğer amaçları gölgede kalmasına ve odaktaki amacın gücü arttırıp azalmasına etki eder. Örneğin odakta normatif bir davranış varken kişi çevreci davranışlar sergileyebilir şayet sergilediği bu davranışın bir de getirisi varsa (bisiklete binmek otomobilden daha ucuz) ve konfor sağlıyorsa (evin yalıtımı konforu artırır) kazanç ve hedonik amaçlar odaktaki amacın kuvvetlenmesine ve davranışın sergilenmesine neden olur (Cicerali, 2015).

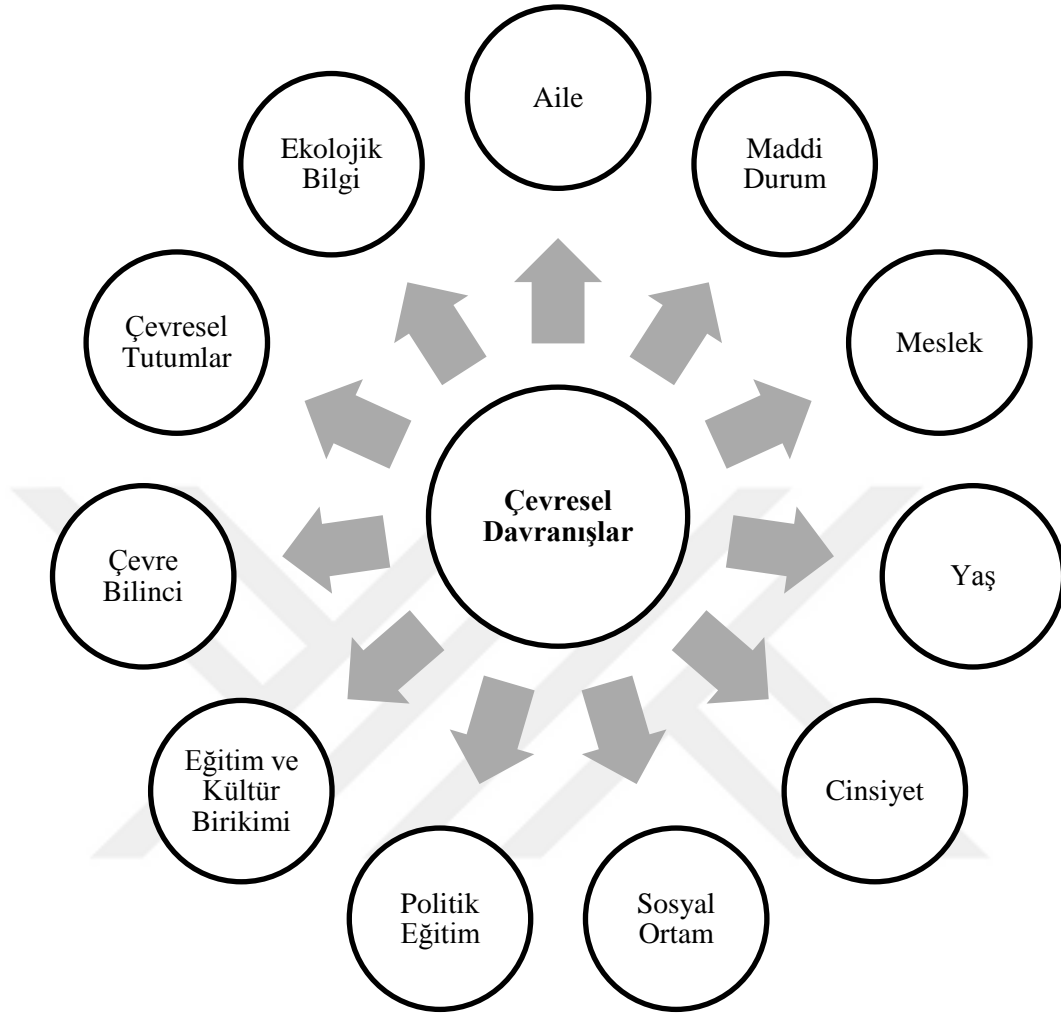
3.3.4.Çevresel davranışı etkileyen faktörler. Yapılan araştırmalar sonucunda çevresel davranışların şekillenmesinde bir çok faktörün etkili olduğu kanıtlanmıştır. Schult ve Zdeyzn (1998)'e göre yaş, cinsiyet, ekonomik durum, eğitim, etnik köken ve din gibi demografik faktörler çevresel davranışları etkilemektedir. Bunlara ek olarak çevresel tutumların, inançların, değerlerin ve kişiliğin de çevresel davranışları etkileyen etmenler arasında yer alır. Diekman ve Proisendorfer (1998) ise çevresel davranışlara etki eden faktörleri şu şekilde belirtmiştir (akt. İşyar, 1999):

- Sosyo-demografik değişkenler,
- Siyasi ideolojiler,
- Çevreye yönelik tutumlar ve değerler,
- Ekolojik bilgi,
- Çevre ile ilgili problemlerin bireysel olarak algılanmasıdır.

Şekil 5

Kişilerin Çevresel Davranışlarını Etkileyen Faktörler

Kaynak: Atasoy, 2005.

3.3.5.Çevresel davranışların oluşmasında çevre eğitimin yeri ve önemi. Çevre eğitiminin başladığı tarihten bu güne dek çevre eğitimi ile ilgili birçok tanımlama yapılmıştır. Yapılan bu tanımlardan yola çıkarak çevre eğitiminin dört temel amacının olduğu söylenebilir (Onur,2016). Bunlar:

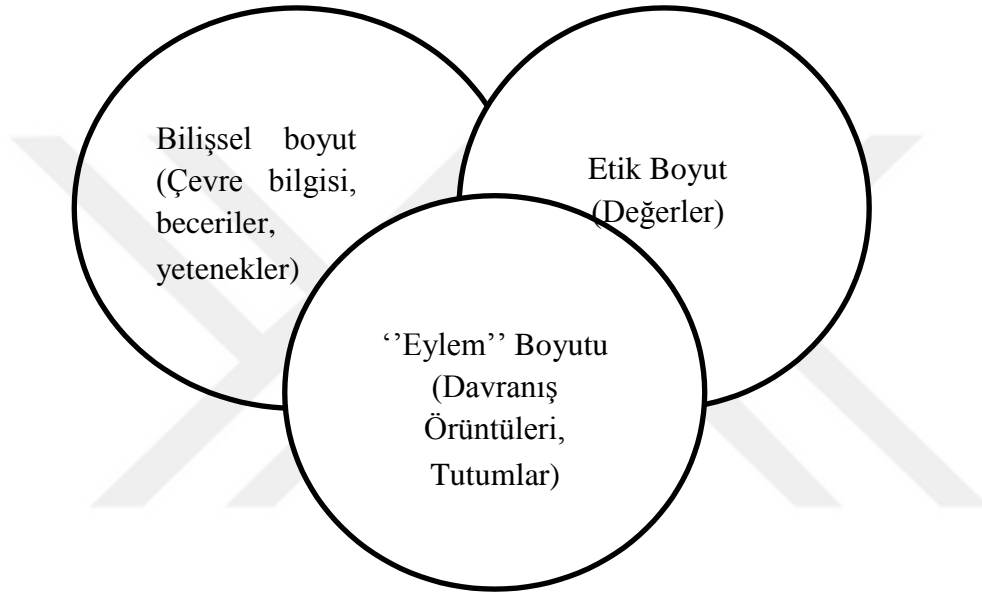
- Çevre ile ilgili konular hakkında bilgi aktarmak.
- Çevreyi korumak ve geliştirmek adına değerlerin tutumların gelişmesini sağlamak.
- Çevreye yönelik yeni davranışlar oluşturmak.
- Bireyin insan ile çevre arasındaki etkileşimin karmaşık olduğunun farkına varmasını

sağlamaktır.

Çevre eğitimin bu amaçlarından anlaşılacağı üzere çevre eğitimi olumlu çevresel davranışlar oluşturmayı hedeflemektedir.

Şekil 6

Giolitto ve Arkadaşlarının (1997) Çevre Eğitim Modeli

Kaynak: akt. Onur, 2016.

Giolitto ve arkadaşları (1997) tarafından geliştirilen çevre eğitim modeli incelendiğinde çevresel davranış oluşturma modelin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır (akt. Onur, 2016)

4.Bölüm

Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri

Bu kısımda araştırmanın modeli, evreni, örnekleme, araştırmada uygulanan veri toplama araçları, verilerin elde edilmesi ile verilerin analizinde kullanılan istatistiksel yöntem ve teknikler hakkında bilgiler verilmiştir.

4.1.Araştırmanın Modeli

Araştırma ile ilgili yapılan literatür taramasından sonra ortaya çıkan sonuç araştırma için uygun olan modelin Nicel araştırma yöntemlerinden Betimsel (Tarama) yöntemi olacağı kanısına varılmıştır. Betimsel yöntemdeki amaç geçmişte var olan ve şuan için de devam etmekte olan herhangi bir durumun olduğu gibi ortaya çıkarmaktır (Karasar, 2008). Betimsel yöntemde mevcut durum gözlem, görüşme ve anket gibi araçlarla tespit edilir ve sayısal verilerle açıklanır.

Araştırmada İlköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin çevreye yönelik tutumlarının çeşitli demografik değişkenlere göre durumunu tespit etmek ve bunları sayısal verilerle açıklamak adına bilimsel araştırma yöntemlerinden Betimsel yöntem kullanılmıştır.

4.2.Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Bitlis ilinde bulunan ilköğretim okullarının 2018-2019 eğitim ve öğretim yılında okuyan 8.sınıf öğrencileri bu çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Evreni temsil etmesi açısından tesadüfi olmayan örneklem yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemi uygulanmıştır. Bitlis il sınırları içindeki kırsal ve kentsel yerleşmelerdeki ilköğretim okullarının sekizinci sınıflarında okuyan toplam 412 öğrenci bu araştırmada örneklem olarak belirlenmiştir. Araştırmaya katılan okullar; Erler Yatılı Bölge Ortaokulu, Dideban Ortaokulu, Kavakbaşı Yatılı Bölge Ortaokulu, Koyunlu Şehit Piyade Er Arif Kalkan Ortaokulu ve Selahattin Eyyubi Ortaokulu olmuştur.

4.3.Verilerin Toplanması

Bu bölümde araştırmada veri toplamak için ilköğretim sekizinci sınıf öğrencilerine uygulanan “Kişisel Bilgi Formu” ve “Çevre Tutum Ölçeği” hakkında bilgilendirme yapılmıştır.

4.3.1.Kişisel bilgi formu. Çevresel tutumlar ile ilgili yapılan araştırmalarda çevresel tutumu etkileyen faktörlerin başında bireyin cinsiyeti, yaşadığı ortam, aile, eğitim durumu, gelir durumunun olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada uygulanan bilgi formu ise bu araştırma sonuçları dikkate alınarak araştırmadaki problem ve alt problemlerdeki sorulara cevap bulması adına araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Kişisel bilgi formunda bulunan sorular aşağıda verilmiştir:

- Okul Adı
- Cinsiyet
- Sosyal Bilgiler Karne Notu
- Okulun Bulunduğu Yerleşim Birimi (Kent-Kır)
- Anne Eğitim Durumu
- Baba Eğitim Durumu
- Ailenin Gelir Düzeyi

4.3.2.Çevre tutum ölçeği. Bu araştırmada veri toplama aracı olarak Yücel (2013)'in “Fen Bilimleri Programındaki Ekosistem, Biyolojik Çeşitlilik ve Çevre Sorunları Konularının Öğretim Tasarımı ve Uygulanması” isimli doktora tezinde kullandığı Çevre Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Çevre Tutum Ölçeğinin araştırmamızın evrenini oluşturan ortaokul öğrencilerine yönelik hazırlanması; açık, anlaşılır ve öğrenci düzeyine uygun sorulardan oluşması ve Öğretim Programlarında yer alan kazanımlara uygun olması bu ölçeğin çalışmada veri toplama aracı olarak kullanılmasını sağlamıştır. Ayrıca ölçeğin geçerlilik ve güvenilirliğin sağlanmış olması, önceden başka bir çalışmada uygulanıp olumlu sonuçların elde edilmesi ve

tutumu oluşturan dört boyutun da ölçeğin içinde yer alması bu çalışmada Çevre Tutum Ölçeğinin tercih edilmesini sağlayan diğer faktörlerdir.

Çevre Tutum Ölçeği iki alt ölçekten oluşmakta ve toplamda 38 madde içermektedir. İlk alt ölçek “davranış” olarak adlandırılan 14 maddelik tek boyuttan oluşmaktadır. Bu ilk alt ölçek öğrencilerin davranış düzeylerini ortaya koymaktadır. Birinci alt ölçeğin madde-toplam korelasyonlarının 0,37 ile 0,67 arasında olması iç tutarlılığının yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca Cronbach Alpha değeri 0,84; Gutman Split Half değeri 0,831 ve Spearman Brown katsayısı ise 0,83 olarak belirlenmiştir.

İkinci alt ölçek ise çevreye yönelik “düşünce”, “duygu” ve “eylemde bulunmaya isteklilik” düzeyini ortaya çıkartmak için üç boyuttan oluşmaktadır. İkinci alt ölçek toplam 21 sorudan oluşmaktadır. Bu sorulardan yedi tanesi “duygu”, sekiz tanesi “düşünce” ve altı tanesi “eylemde bulunmaya isteklilik” boyutu için ölçekte karışık olarak verilmiştir. İkinci alt ölçeğin madde-toplam puanları 0,30 ile 0,77 arasındadır ve bu sonuçlar iç tutarlılığının yüksek olduğu ortaya koymuştur. Cronbach Alpha değeri 0,81; Gutmann Split Half değeri 0,73 ve Sperman Brown 0,73 olarak belirlenmiştir. Bu bulgular ikinci alt ölçeğin güvenilirliğinin de iyi olduğunu göstermektedir. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen verilere göre iki alt ölçek kuramsal yapı ile mükemmel bir uyum göstermektedir. Çevreye yönelik geliştirilen bu ölçekte kapsam geçerliliğinin sağlanması adına davranış, düşünce, duygu ve eylemde bulunmaya isteklilik ile ilgili yeterli oranda soruların yer almasına dikkat edilmiştir. Farklı tutum ölçeklerinden yararlanılarak oluşturulan bu ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik testlerini yapmak için Kocaeli ilindeki ortaokul öğrencilerine uygulanmıştır. Araştırmada örneklem büyüklüğünün faktör analizine uygunluğunu belirlemek amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi kullanılmıştır. Çevre Tutum Ölçeği için KMO değeri 0,89 olarak hesaplanmıştır. Uygulamadan elde edilen veriler ölçeği oluşturan her bölüm için ayrı analiz edilmiş ve Cronbach Alpha değerleri hesaplanmıştır. Ölçeğin

tamamının Cronbach Alpha değeri hesaplanmış ve 0,88 olduğu görülmüştür. Ölçek ile ilgili edinilen veriler ölçeğin güvenilirliğini ve geçerliliğini kanıtlamaktadır.

4.4.Verilerin Analizi

Araştırmanın amacı doğrultusunda araştırmaya katılımı sağlanan öğrencilerin çevreye yönelik tutumlarının düzeyini belirlemek için, çevresel tutum ölçeğinden almış oldukları puanlar betimsel analiz teknikleri ile incelenmiştir. Öğrencilerin çevresel tutum ölçeğinden almış oldukları puanları; yerleşim birimi, aylık gelir, karne notu, cinsiyet, anne eğitim durumu ve baba eğitim durumu değişkenlerine göre karşılaştırmak için parametrik analiz teknikleri uygulanmıştır.

Parametrik analiz teknikleri kullanılmadan önce karşılanması gereken varsayımlar kontrol edilmiştir. Bu doğrultuda öncelikle veri setinde normal dağılımı güçleştiren uç değerlerin olup olmadığı araştırılmıştır. Kutu grafikleri oluşturularak bu durum incelenmiştir. Elde edilen grafikler, veri setinde uç değerlerin bulunmadığını göstermiştir. Bir sonraki adımda çevresel tutum ölçeğinden elde edilen puanlara ait çarpıklık ve basıklık değerleri hesaplanarak normal dağılım varsayımı kontrol edilmiştir. Bu değerlerin ± 1 aralığında bulunması normal dağılım için yeterli görülmektedir (George ve Mallery, 2010). Hesaplanan değerlerin belirtilen aralıkta yer aldığı, normal dağılım varsayımının karşılandığı anlaşılmıştır

Tablo 13

Çarpıklık ve Basıklık Değerleri

<u>Değişkenler</u>	<u>N</u>	<u>Çarpıklık</u>		<u>Basıklık</u>	
		<u>Değer</u>	<u>Std. Hata</u>	<u>Değer</u>	<u>Std. Hata</u>
Davranış	412	-0,31	0,12	0,08	0,24
Duygu	412	-0,86	0,12	0,07	0,24
Düşünce	412	-0,72	0,12	0,15	0,24
Eylemde bulunmaya isteklilik	412	-0,21	0,12	-0,34	0,24

Varyansların homoen olup olmadığı Levene F testi uygulanarak incelenmiştir. Varyans analizinde farkın kaynağını belirlemek için Scheffe testi kullanılmıştır. Bu test, varyansların homoen grup sayılarının eşit olmadığı durumlarda kullanılabilen çoklu karşılaştırma testlerinden biridir. SPSS 25.0 kullanılarak analizler gerçekleştirilmiştir.

Tablo 14

Bağımlı, Bağımsız Değişkenler ve Kullanılan Testler

<u>Bağımlı Değişken</u>	<u>Bağımsız Değişken</u>	<u>Kullanılan Test</u>
Çevresel tutum ölçeğinden elde edilen puanlar	Cinsiyet	Bağımsız örneklem t testi
	Yerleşim birimi	Tek yönlü varyans analizi
	Gelir durumu	
	Karne notu	
	Anne eğitim durumu	
	Baba eğitim durumu	

Araştırmada kullanılan parametrik analiz teknikleri Tablo 2’de gösterilmiştir. Araştırmada güven aralığı %95 olarak belirlenmiş ve $p < 0,05$ değerleri istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir.

5. Bölüm

Bulgular ve Yorum

Bu bölümde araştırmanın amacına uygun olarak geliştirilen alt problemleri çözmek için gerçekleştirilen analiz sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 15

Çevresel Tutum Ölçeğinden Elde Edilen Ait Betimsel Bilgiler

<u>Değişkenler</u>	<u>N</u>	<u>Minimum</u>	<u>Maksimum</u>	<u>$\bar{X}$</u>	<u>Ss</u>
Davranış	412	1,21	4,86	3,40	0,67
Duygu	412	1,00	5,00	3,99	0,91
Düşünce	412	1,38	5,00	3,82	0,79
Eylemde bulunmaya isteklilik	412	1,00	5,00	3,45	0,79

Tablo incelendiğinde, davranış, duygu, düşünce ve eylemde bulunmaya isteklilik puanlarının sırasıyla 1,21-4,86; 1,00-5,00; 1,38-5,00 ve 1,00-5,00 arasında değiştiği anlaşılmaktadır. Davranış, Duygu, Düşünce ve Eylemde bulunmaya isteklilik puan ortalamaları sırasıyla $3,40 \pm 0,67$; $3,99 \pm 0,91$; $3,82 \pm 0,79$ ve $3,45 \pm 0,79$ olarak hesaplanmıştır. Elde edilen puan ortalamalarına göre, öğrencilerin çevre ile ilgili davranışları, duygu, düşünce ve eylemde bulunmaya isteklilikleri yüksek düzeydedir.

Tablo 16

Çevresel Tutum Ölçeği Puanlarının Öğrencilerin Öğrenim Gördüğü Okulların Bulunduğu Yerleşim Birimine Göre Karşılaştırılması (ANAVO)

Değişkenler	Yerleşim birimi	N	$\bar{X}$	Ss	F	p	Post-hoc
Davranış	1. Köy	188	3,49	0,67	5,12	0,01	1>3
	2. İlçe merkezi	74	3,45	0,52			
	3. İl merkezi	150	3,27	0,73			
Duygu	1. Köy	188	4,05	0,84	2,27	0,10	-
	2. İlçe merkezi	74	4,08	0,90			
	3. İl merkezi	150	3,86	0,98			
Düşünce	1. Köy	188	3,74	0,81	4,11	0,02	3>1, 3>2
	2. İlçe merkezi	74	3,73	0,87			
	3. İl merkezi	150	3,96	0,69			
Eylemde bulunmaya isteklilik	1. Köy	188	3,53	0,71	4,70	0,01	1>3, 2>3
	2. İlçe merkezi	74	3,56	0,80			
	3. İl merkezi	150	3,29	0,85			
Tutum Toplam	1. Köy	188	3,67	0,46	2,55	0,08	-
	2. İlçe merkezi	74	3,66	0,48			
	3. İl merkezi	150	3,55	0,55			

Tablo incelendiğinde, duygu ve tutum toplam puan ortalamalarında yerleşim birimine göre anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$). Bununla birlikte, davranış, düşünce ve eylemde bulunmaya isteklilik puan ortalamalarında anlamlı bir farklılık gözlenmiştir ($p<0,05$). Scheffe çoklu karşılaştırma testi sonuçlarına göre, okulları köylerde bulunan öğrencilerin davranış puan ortalamaları, okulları il merkezlerinde bulunan öğrencilerine göre anlamlı olarak daha yüksektir. Okulları il merkezinde olan öğrencilerin düşünce puan ortalamaları, okulları köy ve ilçe merkezlerinde olan öğrencilerine göre anlamlı olarak daha yüksektir. Son olarak, okulları köy ve ilçe merkezlerinde olan öğrencilerin eylemde bulunmaya yönelik isteklilik puan ortalamaları, okulları il merkezlerinde bulunan

öğrencilerinkine göre anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur.

Tablo 17

Çevresel Tutum Ölçeği Puanlarının Aylık Gelire Göre Karşılaştırılması (ANOVA)

<u>Değişkenler</u>	<u>Aylık gelir</u>	<u>N</u>	<u>$\bar{X}$</u>	<u>Ss</u>	<u>F</u>	<u>p</u>	<u>Post-hoc</u>
Davranış	1. 1600 TL'den az	168	3,52	0,66	5,02	0,01	1>2
	2. 1600- 2300 TL	213	3,30	0,70			
	3. 2300- 3000 TL	31	3,48	0,48			
Duygu	1. 1600 TL'den az	168	3,96	0,88	0,83	0,44	-
	2. 1600- 2300 TL	213	3,98	0,95			
	3. 2300- 3000 TL	31	4,18	0,72			
Düşünce	1. 1600 TL'den az	168	3,63	0,80	8,94	0,00	2>1
	2. 1600- 2300 TL	213	3,97	0,71			
	3. 2300- 3000 TL	31	3,82	0,99			
Eylemde bulunmaya isteklilik	1. 1600 TL'den az	168	3,46	0,77	0,45	0,63	-
	2. 1600- 2300 TL	213	3,42	0,81			
	3. 2300- 3000 TL	31	3,56	0,76			
Tutum Toplam	1. 1600 TL'den az	168	3,62	0,47	0,58	0,58	-
	2. 1600- 2300 TL	213	3,61	0,53			
	3. 2300- 3000 TL	31	3,71	0,45			

Tablo incelendiğinde, duygu, eylemde bulunmaya isteklilik ve tutum Toplam puan ortalamalarında aylık gelire göre anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$). Bununla birlikte, davranış ve düşünce puan ortalamalarında aylık gelire göre anlamlı bir farklılık gözlenmiştir ($p<0,05$). Scheffe çoklu karşılaştırma testi sonuçlarına göre, aylık geliri “1600 TL'den az” olan öğrencilerin davranış puan ortalamaları, aylık geliri “1600- 2300 TL” olan öğrencilerinkinden, aylık geliri “1600- 2300 TL” olan öğrencilerin düşünce puan ortalamaları ise aylık geliri “1600 TL'den az” olan öğrencilerinkinden anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur.

Tablo 18

*Çevresel Tutum Ölçeği Puanlarının Sosyal Bilgiler Dersi Karne Notuna Göre**Karşılaştırılması (ANOVA)*

Değişkenler	Karne notu	N	$\bar{X}$	Ss	F	p	Post-hoc
Davranış	1. 0 – 44	8	3,37	0,63	1,22	0,30	-
	2. 45- 54	27	3,42	0,46			
	3. 55- 69	51	3,32	0,68			
	4. 70- 84	137	3,51	0,70			
	5. 85- 100	187	3,36	0,68			
Duygu	1. 0 – 44	8	3,25	0,95	3,69	0,01	5>1, 5>2
	2. 45- 54	27	3,62	0,81			
	3. 55- 69	51	3,90	0,99			
	4. 70- 84	137	3,94	0,85			
	5. 85- 100	187	4,12	0,91			
Düşünce	1. 0 – 44	8	3,41	0,98	10,93	0,00	5>1, 5>2
	2. 45- 54	27	3,27	0,81			
	3. 55- 69	51	3,55	0,89			
	4. 70- 84	137	3,72	0,71			
	5. 85- 100	187	4,05	0,72			
Eylemde bulunmaya isteklilik	1. 0 – 44	8	3,08	0,58	1,15	0,33	-
	2. 45- 54	27	3,24	0,76			
	3. 55- 69	51	3,39	0,69			
	4. 70- 84	137	3,48	0,80			
	5. 85- 100	187	3,49	0,82			
Tutum Toplam	1. 0 – 44	8	3,31	0,42	4,02	0,02	5>1, 5>2
	2. 45- 54	27	3,39	0,33			
	3. 55- 69	51	3,50	0,51			
	4. 70- 84	137	3,64	0,52			
	5. 85- 100	187	3,69	0,49			

Tablo incelendiğinde, davranış ve eylemde bulunmaya isteklilik puan ortalamalarında karne notuna göre anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$). Bununla birlikte, duygu,

düşünce ve tutum toplam puan ortalamalarında karne notuna göre anlamlı bir farklılık gözlenmiştir ($p<0,05$). Scheffe çoklu karşılaştırma testi sonuçlarına göre, karne notu “85-100” olan öğrencilerin duygu, düşünce ve tutum toplam puan ortalamalarının, karne notu “0-44” ve “45-54” olan öğrencilerininkine göre anlamlı olarak daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 19

Çevresel Tutum Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılması (T Testi)

<u>Değişkenler</u>	<u>Cinsiyet</u>	<u>N</u>	<u>$\bar{X}$</u>	<u>Ss</u>	<u>T</u>	<u>p</u>																																									
Davranış	Kız	185	3,41	0,69	0,22	0,83																																									
	Erkek	223	3,39	0,66			Duygu	Kız	185	4,14	0,82	3,23	0,00	Erkek	223	3,86	0,96	Düşünce	Kız	185	4,03	0,73	5,25	0,00	Erkek	223	3,64	0,79	Eylemde bulunmaya isteklilik	Kız	185	3,46	0,83	0,20	0,84	Erkek	223	3,44	0,76	Tutum Toplam	Kız	185	3,71	0,50	3,20	0,00	Erkek
Duygu	Kız	185	4,14	0,82	3,23	0,00																																									
	Erkek	223	3,86	0,96			Düşünce	Kız	185	4,03	0,73	5,25	0,00	Erkek	223	3,64	0,79	Eylemde bulunmaya isteklilik	Kız	185	3,46	0,83	0,20	0,84	Erkek	223	3,44	0,76	Tutum Toplam	Kız	185	3,71	0,50	3,20	0,00	Erkek	223	3,55	0,49								
Düşünce	Kız	185	4,03	0,73	5,25	0,00																																									
	Erkek	223	3,64	0,79			Eylemde bulunmaya isteklilik	Kız	185	3,46	0,83	0,20	0,84	Erkek	223	3,44	0,76	Tutum Toplam	Kız	185	3,71	0,50	3,20	0,00	Erkek	223	3,55	0,49																			
Eylemde bulunmaya isteklilik	Kız	185	3,46	0,83	0,20	0,84																																									
	Erkek	223	3,44	0,76			Tutum Toplam	Kız	185	3,71	0,50	3,20	0,00	Erkek	223	3,55	0,49																														
Tutum Toplam	Kız	185	3,71	0,50	3,20	0,00																																									
	Erkek	223	3,55	0,49																																											

Tablo incelendiğinde, davranış ve eylemde bulunmaya isteklilik puan ortalamalarında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$). Bununla birlikte, duygu, düşünce ve tutum toplam puan ortalamalarında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gözlenmiştir ($p<0,05$). Kız öğrencilerin duygu, düşünce ve tutum toplam puan ortalamaları anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur.

Tablo 20

Çevresel Tutum Ölçeği Puanlarının Anne Eğitim Durumuna Göre Karşılaştırılması (ANOVA)

Değişken	Anne eğitim durumu	N	$\bar{X}$	Ss	F	p
Davranış	Okula gitmemiş	158	3,47	0,67	1,04	0,38
	İlkokul mezunu	162	3,36	0,70		
	Ortaokul mezunu	52	3,43	0,64		
	Lise mezunu	26	3,24	0,69		
	Üniversite mezunu	14	3,34	0,48		
Duygu	Okula gitmemiş	158	4,00	0,92	0,07	0,99
	İlkokul mezunu	162	4,00	0,91		
	Ortaokul mezunu	52	3,93	0,89		
	Lise mezunu	26	3,98	0,96		
	Üniversite mezunu	14	3,94	0,89		
Düşünce	Okula gitmemiş	158	3,81	0,74	0,47	0,76
	İlkokul mezunu	162	3,84	0,79		
	Ortaokul mezunu	52	3,70	0,83		
	Lise mezunu	26	3,88	0,90		
	Üniversite mezunu	14	3,94	0,97		
Eylemde bulunmaya isteklilik	Okula gitmemiş	158	3,50	0,79	0,59	0,67
	İlkokul mezunu	162	3,43	0,78		
	Ortaokul mezunu	52	3,44	0,79		
	Lise mezunu	26	3,26	0,92		
	Üniversite mezunu	14	3,51	0,77		
Tutum Toplam	Okula gitmemiş	158	3,66	0,49	0,49	0,74
	İlkokul mezunu	162	3,61	0,53		
	Ortaokul mezunu	52	3,59	0,46		
	Lise mezunu	26	3,54	0,49		
	Üniversite mezunu	14	3,63	0,38		

Tablo incelendiğinde, davranış, duygu, düşünce, eylemde bulunmaya isteklilik ve tutum toplam puan ortalamalarında anne eğitim durumuna bağlı anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$). Anneleri farklı eğitim düzeyinde bulunan öğrencilerin çevresel

tutumlarının benzer düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Tablo 21

Çevresel Tutum Ölçeği Puanlarının Baba Eğitim Durumuna Göre Karşılaştırılması

(ANOVA)

<u>Değişkenler</u>	<u>Baba eğitim durumu</u>	<u>N</u>	<u>$\bar{X}$</u>	<u>Ss</u>	<u>F</u>	<u>p</u>	<u>Post-hoc</u>
Davranış	1. Okula gitmemiş	34	3,49	0,55	1,16	0,33	-
	2. İlkokul mezunu	149	3,46	0,68			
	3. Ortaokul mezunu	101	3,38	0,75			
	4. Lise mezunu	89	3,38	0,63			
	5. Üniversite mezunu	39	3,22	0,63			
Duygu	1. Okula gitmemiş	34	3,82	0,74	1,14	0,34	-
	2. İlkokul mezunu	149	4,07	0,87			
	3. Ortaokul mezunu	101	3,87	0,95			
	4. Lise mezunu	89	3,99	0,98			
	5. Üniversite mezunu	39	4,10	0,87			
Düşünce	1. Okula gitmemiş	34	3,58	0,72	3,36	0,01	5>1
	2. İlkokul mezunu	149	3,75	0,85			
	3. Ortaokul mezunu	101	3,79	0,72			
	4. Lise mezunu	89	3,88	0,74			
	5. Üniversite mezunu	39	4,18	0,78			
Eylemde bulunmaya isteklilik	1. Okula gitmemiş	34	3,30	0,77	3,46	0,01	2>1
	2. İlkokul mezunu	149	3,64	0,76			
	3. Ortaokul mezunu	101	3,38	0,80			
	4. Lise mezunu	89	3,32	0,82			
	5. Üniversite mezunu	39	3,35	0,75			
Tutum Toplam	1. Okula gitmemiş	34	3,55	0,44	0,96	0,43	-
	2. İlkokul mezunu	149	3,68	0,51			
	3. Ortaokul mezunu	101	3,57	0,51			
	4. Lise mezunu	89	3,61	0,52			
	5. Üniversite mezunu	39	3,64	0,43			

Tablo incelendiğinde, davranış, duygu ve tutum toplam puan ortalamalarında baba

eğitim durumuna bağlı anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir ($p>0,05$). Bununla birlikte, düşünce ve eylemde bulunmaya isteklilik puan ortalamalarında baba eğitim durumuna bağlı anlamlı bir farklılık gözlenmiştir ($p<0,05$). Scheffe çoklu karşılaştırma testi sonuçlarına göre, babası üniversite mezunu olan öğrencilerin düşünce puan ortalamaları, babası okula gitmemiş olan öğrencilerinkinden anlamlı olarak daha yüksektir. Ayrıca, babası ilkokul mezunu olan öğrencilerin eylemde bulunmaya isteklilik puan ortalamaları, babası okula gitmemiş olan öğrencilerinkine göre daha yüksek bulunmuştur.

6.Bölüm

Sonuç ve Öneriler

Bu bölümde, araştırmadan edinilen verilere bakarak ulaşılan sonuçlara ve bu sonuçlardan yola çıkarak önemli olduğu düşünülen önerilere yer verilmiştir.

6.1.Sonuç

Bu araştırma konusu kapsamında, Bitlis ilinde İlköğretim Programındaki öğrenimlerini tamamlamakta olan ilköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin çevreye yönelik tutum seviyelerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, öğrencilerin öğrenimlerini devam ettirmekte oldukları okulun yerleşim birimi, ailenin gelir durumu, öğrencinin karne notu, cinsiyeti, ebeveynlerin eğitim durumu gibi değişkenlerin öğrencilerin çevre tutumları üzerinde olan etkilerinin farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden Betimsel (Tarama) yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmaya veri toplamak için “Kişisel Bilgi Formu” ve ortaokul öğrencilerine yönelik “Çevre Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan Ortaöğretim Öğrencilerine Yönelik Tutum Ölçeği; davranış, duygu, düşünce ve eylemde bulunmaya isteklilik olmak üzere 4 bölümden oluşmaktadır. Bu anketler 412 ilköğretim sekizinci sınıf öğrencisine uygulanmış ve elde edilen veriler SPSS programı sayesinde bağımsız örneklem t testi ve tek yönlü varyans analizi(Anova) analiz teknikleri kullanarak bulgular elde edilmiştir.

Araştırmadaki analiz sonuçlarından hareketle edinilen bulgulara dayalı olarak ortaya çıkan sonuçlar araştırmadaki problem ve alt problemde yer alan sorulara göre sırasıyla aşağıda yer verilecektir.

1. Öğrencilerin çevreye yönelik tutumları hangi düzeydedir?

1.1. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre öğrencilerin çevreye yönelik Davranış, Duygu, Düşünce ve Eylemde bulunmaya isteklilik puan ortalamaları yüksek çıkmıştır. Bu durum öğrencilerin çevreye yönelik tutumlarının yüksek olduğunu gösterir. Gökçe vd. (2007),

Balcı (2012), Aydın ve Çepni (2012) Zengin ve Kunt (2013) ile Önder (2015) yaptıkları araştırmalarının sonuçları bu araştırmanın sonucunu destekler niteliktedir.

2. Öğrencilerin çevreye yönelik tutum düzeyleri, öğrencinin yaşadığı yerleşim birimine (kent-kır) göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
  - 2.1.Öğrencinin duyguları ve tutumlarının toplamı, buldukları yerleşim birimlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.
  - 2.2.Öğrencilerin çevreye yönelik davranış, düşünce ve eylemde bulunma isteklilikleri; buldukları yerleşimlerine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir. Çevreye yönelik davranışlarda ve çevreye yönelik eylemde bulunmaya isteklilikte köylerde okuyan öğrencilerin puanları daha yüksek çıkmıştır. Zengin ve Kunt (2012) Kütahya ilinde yaptıkları çalışmada bu sonucu destekler niteliktedir. Şama (2003) tarafından yapılan araştırmada ise çevresel tutumlar ile yerleşim birimi arasında ters yönde alışılmadık bir sonuç ortaya çıkmıştır. Araştırma verilerine göre kentlerde yaşayanların çevreye yönelik tutum puanları köyde yaşayanlara göre daha yüksek çıkmıştır.
3. Öğrencilerin çevreye yönelik tutum düzeyleri, ailenin gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
  - 3.1.Öğrencilerin çevre ile ilgili duygu, eylemde bulunmaya isteklilik ve tutum toplamı, ailelerin gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Gökçe ve diğerleri (2007), Kartekin ve Aksoy (2012) Taşkın ve Şahin (2008) tarafından yapılmış olan çalışmalar bu sonucu destekler niteliktedir.
  - 3.2.Öğrencilerin çevre ile ilgili davranış ve düşünceleri ailelerinin gelir düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Ailelerin aylık geliri “1600 TL’den az” olan öğrencilerin davranış puan ortalamaları, aylık geliri “1600- 2300 TL” olan öğrencilerinkinden, aylık geliri “1600- 2300 TL” olan öğrencilerin düşünce puan ortalamaları ise aylık geliri “1600 TL’den az” olan öğrencilerinkinden anlamlı olarak daha

yüksek bulunmuştur. İşyar (1999), Şama (2003)'nin Anakara ilinde üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışma ile Aydın ve Çepni (2012)'nin Karabük'teki ortaokul öğrencilerine yönelik yaptıkları çalışmada orta ve yüksek gelirli ailelerde yaşayan bireylerin, düşük gelirli bireylere göre çevresel tutum puanlarının yüksek çıkması bu araştırma sonucunu destekler niteliktedir.

4. Öğrencilerin çevreye yönelik tutum düzeyleri, Sosyal Bilgiler Dersindeki karne notuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

4.1. Öğrencilerin çevre ile ilgili davranış ve eylemde bulunma istekleri, Sosyal Bilgiler Dersindeki karne notuna göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir.

4.2. Öğrencilerin çevre ile ilgili duygu, düşünce ve tutumlarının toplamı Sosyal Bilgiler Dersindeki karne notuna göre anlamlı bir farklılık göstermiştir. Sosyal Bilgilerdeki karne notu "85-100" olan öğrencilerin duygu, düşünce ve tutumlarının, karne notu "0-44" ve "45-54" olan öğrencilerinkine göre anlamlı olarak daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Gökçe ve diğerleri (2007)'nin Eskişehir ilinde sekizinci sınıf öğrencilerine yönelik yapmış oldukları araştırma bulgularına göre öğrencinin karne notu yükseldikçe çevresel tutum puanı da yükselmektedir. Varlı (2014)'nin yüksek lisans tez çalışmasında Fen Bilimleri Dersindeki öğrencinin karne notu ile çevresel tutumu arasındaki ilişki incelenmiş bu çalışmada elde edilen bulgular da araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir.

5. Öğrencilerin çevreye yönelik tutum düzeyleri, cinsiyet yapısına göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

5.1. Öğrencilerin çevreye yönelik davranış ve eylemde bulunmaya isteklilikleri, cinsiyetine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

5.2. Öğrencilerin çevre ile ilgili duygu, düşünce ve tutumlarının toplamı, cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Kız öğrencilerin çevreye yönelik duygu, düşünce ve tutum toplam puanları erkek öğrencilere göre daha yüksek çıkmıştır. Şama (2003), Gökçe

vd., (2007), Atasoy & Ertürk (2008), Aydın & Çepni (2012) ve Önder (2015) yaptıkları çalışmalarda çevreye yönelik tutumlarda kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha duyarlı oldukları saptanmıştır. Bu durum araştırmamızı destekler niteliktedir.

6. Öğrencilerin çevreye yönelik tutum düzeyleri, anne eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

6.1. Öğrencilerin çevreye yönelik davranış, duygu, düşünce ve tutum toplamı, anne eğitim düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Bu durum anneleri farklı eğitim düzeylerine sahip olsa bile öğrencilerin benzer çevresel tutumlara sahip olduğu görülmüştür. Gökçe ve diğerleri (2007), Aydın ve Çepni (2012) ve Eser (2012)'in yapmış oldukları çalışmalar da bu araştırmanın sonucunu destekler niteliktedir.

7. Öğrencilerin çevreye yönelik tutum düzeyleri, baba eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

7.1. Öğrencilerin çevreye yönelik davranış, duygu ve tutum toplamı, baba eğitim düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Gökçe ve diğerleri (2007) ile Varlı (2014)'nin yapmış oldukları araştırmalarda bu sonucu destekler bulgular elde edilmiştir.

7.2. Öğrencilerin çevreye yönelik eylemde bulunmaya isteklilik ve düşünceleri babaların eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Babası üniversite mezunu olan öğrencilerin düşünce puanları, babası okula gitmemiş olan öğrencilerinkinden anlamlı olarak daha yüksektir. Ayrıca, babası ilkokul mezunu olan öğrencilerin eylemde bulunmaya isteklilik puan ortalamaları, babası okula gitmemiş olan öğrencilerinkine göre daha yüksek bulunmuştur. Şama (2003), Aydın ve Çepni (2012) ile Eser (2012)'in araştırmalarında baba eğitim durumu yüksek okul veya üniversite olan öğrencilerin çevresel tutum puanları daha yüksek çıkmıştır.

6.2.Öneriler

- Araştırma sonucunda ortaya çıkan kent ve kırsal öğrencileri arasındaki çevreye yönelik

tutum farklılığının sebepleri araştırılmalıdır.

- Öğrencilerin çevre yönelik tutumlarını etkileyen faktörlerden biri de öğretmenlerdir. Öğrencilerin araştırma puanları ile dersine giren özellikle Fen ve Teknoloji ile Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin çevreye yönelik tutum ve davranışlarının birbiri ile olan ilişkilerinin düzeyi araştırılmalıdır.
- Araştırma bulgularında Sosyal Bilgiler karne notu yüksek olan öğrencilerin çevreye karşı tutum puanları yüksek çıkmıştır. Bu durum çevresel tutumlar üzerinde Sosyal Bilgiler Dersinin etkili olduğunu göstermektedir. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin bu durumu göz önünde bulundurarak çevre ile ilgili konularda öğrencinin aktif katılımını sağlayacak etkinlikler düzenlerse öğrencilerde çevreye karşı olumlu tutumlar oluşacaktır.
- Araştırma sonuçlarında genellikle kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha yüksek puanlar aldıkları bulgulanmıştır. Bu durum sebepleri araştırılmalıdır.
- Araştırma bulgularına bakıldığında ebeveynlerin öğrencilerin çevreye karşı tutum puanlarını etkilediği görülmektedir. Bu durum göz önünde bulundurularak ebeveynlere örgün eğitim çerçevesinde çevre eğitiminin verilmesi ve onlarda çevre bilincinin kazandırılması öğrencilerin çevreye yönelik tutumlarını olumlu etkileyecektir.
- Araştırma sonuçlarında genellikle kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha yüksek puanlar aldıkları bulgulanmıştır. Bu durum sebepleri araştırılmalıdır.
- Türkiye’de çevre ile ilgili farklı sivil toplum kuruluşları bulunmaktadır. Her okul bu sivil toplum kuruluşlarından birine üye olmalıdır. Okullar üyesi buldukları sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerine katılacaktır. Öğrenciler, verilecek görevler sayesinde çevre bilinci kazanacak ve bunları davranışa dönüştüreceklerdir.

KAYNAKÇA

- Ak, S. (2008). *İlköğretim Öğretmen Adaylarının Çevreye Yönelik Bilinçlerinin Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bolu.
- Akçay, İ. (2006). *Farklı Ülkelerde Okul Öncesi Öğrencilerine Yönelik Çevre Eğitimi*. Uludağ Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi). Bursa.
- Akdağ, M. & Yaşaroğlu, C. (2013). İlköğretim Birinci Kademe (İlkokul) Öğrencilerinden Çevreye Yönelik Tutumların Değerlendirilmesi. *Elektronik Eğitim Dergisi*. 2(4), 50-65.
- Akinoğlu, O., & Sarı, A. (2009). İlköğretim Programlarında Çevre Eğitimi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. Sayı: 30, Sayfa: 5-29.
- Akyüz, Y (1979). Eğitimde Çocuk-Doğa ve Çevre Korunması İlişkileri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. Cilt:12 - Sayı:1, Sayfa: 5-29.
- Alkış, S. & Oğuzoğlu, Y. (2005). İlköğretim Öğrencilerinin Tarihi Çevre Bilgisinin Değerlendirilmesi. *Eğitim Fakültesi Dergisi XVIII* (1), 23-46.
- Alkış, S. (2007). Coğrafya Eğitiminde Yükselen Paradigma: Sürdürülebilir Bir Dünya.
- Atasoy E. (2005). *Çevre İçin eğitim: İlköğretim Öğrencilerinin Çevresel Tutum ve Çevre Bilgisi Üzerine Bir Çalışma* (Doktora Tezi). Uludağ Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Bursa.
- Atasoy, E. & Ertürk, H. (2008). İlköğretim Öğrencilerinin Çevresel Tutum Ve Çevre Bilgisi Üzerine Bir Alan Araştırması. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*. 10, 1, 105-121.
- Aydın, O. (2004). Tutumlar. Özkalp, E. (Editör). *Davranış Bilimlerine Giriş* (s. 281). Eskişehir. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- <https://tr.scribd.com/document/57947656/Aof->'den alınmıştır.
- Aydın. F., & Çepni. O. (2012). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Çevreye Yönelik

- Tutumlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi (Karabük İli Örneği). *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 189-207.
- Balcı, Ç. E. (2012). İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi. *GEFAD / GUJGEF* 32 (2), 395-407.
- Başaran, E. İ. (1978). *Eğitim Psikolojisi: Modern Eğitimin Psikolojik Temelleri*. Paars Matbaası. Ankara.
- Başlar, S., & Şahin, N. (1993). Ekolojik denge ve yok olan değerlerimiz. *Çevre Dergisi*, 9, 15-20.
- Bertiz, H. (2014). Çevre Eğitiminde Drama: Çevre Bilinci Oluşturmada Etkili Bir Süreç ve Yöntem Olarak Drama. Günaydın, İ., Özsoy, T. (Editörler). *Disiplinler Arası Bakış ile Çevre* (s. 21). İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Bezirci, P. (2014). Çevreye Karşı Davranışı Etkileyen Değerler: Eğitim ve Kütüphane.
- Bozkurt, O., & Cansüğü, Ö. (2002). İlköğretim Öğrencilerinin Çevre Eğitiminde Sera Etkisi İle İlgili Kavram Yanılgıları. *Hacetepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 23. 67-73.
- Büyüköztürk, Ş. (2006). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, Ankara: Pegem Yayınları.
- Çabuk, S., & Nakıboğlu, B., A., M. (2003). Çevreci Pazarlama ve Tüketicilerin Çevreci Tutumlarının Satın Alma Davranışlarına Etkileri İle İlgili Bir Uygulama. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 12. 39-54.
- Çevre ve İnsan Dergisi*, Çevre ve Orman Bakanlığı Yayın Organı. Sayı 65/66. 2006/25.
- Çevre ve Orman Bakanlığı. (2014).
- Çokluk, O., Büyüköztürk, Ş. & Şekercioğlu, G. (2012). *Sosyal Bilimler için Çok Değişkenli SPSS ve LISREL Uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Demirel, Ö., & Kaya, Z. (Editörler). (2006). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem A

Yayınları. Sayfa 5-6.

Doğan, M. (1997). *Ulusal Çevre Eylem Planı: Eğitim ve Katılım*. <http://ekutup.dpt.gov.tr/'den> alınmıştır.

Ergin, E. (2011). *Çevre Bilinci Geliştirmede Sosyal Bilgiler Dersinin Rolüne İlişkin Öğretmen Görüşleri (Elazığ İli Örneği)* Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Elazığ.

Erten, S. (2004). Çevre Eğitimi Ve Çevre Bilinci Nedir, Çevre Eğitimi Nasıl Olmalıdır?,

Erten, S. (2005). Okul Öncesi Öğretmen Adaylarında Çevre Dostu Davranışların Araştırılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 28, 91-100.

Ertürk, S. (1972). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Yelkentepe Yayınları. Sayfa 12.

Eser, A. (2012). *İlköğretim Öğrencilerinin İnsani Değer Düzeyleri ile Çevresel Tutumları Arasındaki İlişki*. (Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

George, D., & Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference, 17.0 update* (10a ed.) Boston: Pearson.

Geray, C. (1997). Çevre Eğitimi Ders Notları. Atasoy, E. (ed.). Çevre için Eğitim (s.312-323). Bursa.

Gökçe, N. (2009). Çevre Eğitiminde Gazetelerden Yararlanma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. Volume 2/6*, 251-265.

Gökçe, N., Kaya, E., Özden, M. & Sayım, A. (2007). İlköğretim Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Tutumları. *İlköğretim Online*, 6(3), 452-468.

Gülay, H.& Önder, A. (2011). *Sürdürülebilir Gelişim İçin Okulöncesi Dönemde Çevre Eğitimi*. Ankara. Nobel Yayın Dağıtım.

Güler, S. (1970). *Kent Planlanmasına Giriş ve Çevre Kavramı*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayın No. 14. Sayfa 12.

- Günaydın, İ., Özsoy, T. (Editörler). *Disiplinler Arası Bakış ile Çevre* (s. 42). İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Güney, O. (2011). *Çevrenin Korunmasında Çevre Eğitiminin Etkisi: İlköğretim Sistemimiz Üzerine Bir Araştırma* (Yüksek Lisans Tezi). Niğde Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Niğde.
- İnanç, N. , Kurgun, E. (2000). *Çevre Eğitimi Ders Notları*. Atasoy, E. (ed.). *Çevre Eğitimi ve Halkın Bilinçlendirilmesi* (s.426-437). Bursa.
- İşyar, N. (1999). *İlköğretim (3., 4., 5. Sınıf) Öğrencilerinin Olumlu Çevresel Tutumlarının Yaş ve Sosyo Ekonomik Düzeye Göre Değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bursa.
- Kağıtçıbaşı, Ç & Cemalcılar, Z.. (2014). *Dünden Bugüne İnsan Ve İnsanlar: Sosyal Psikolojiye Giriş*. Evrim Yayınevi. İstanbul.
- Kalburun, C. N. F. (2009). “Çocuklar İçin Çevresel Tutum Ölçeği” İle “Yeni Ekolojik Paradigma Ölçeği” nin Geçerlik Güvenirlik Çalışması Ve Çevre Eğitim Programının Etkisinin incelenmesi (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Karasar, N. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Nobel Yayın Dağıtım. Ankara.
- Karatekin, K. & Aksoy, B. (2012). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Çevreokuryazarlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/1 Winter 2012.p. 1423-1438*.
- Keleş, R. & Hamamcı, C. (2002). *Çevrebilim*. Ankara: İmge Kitapevi. Sayfa 28. İleri, R. (1998). *Çevre Eğitimi ve Katılımın Sağlanması*, Ekoloji, 28, 3-9.
- Kılıç, M. (2009). Öğrenmenin Doğası. Yeşilirmak B. (Editör) *Eğitim Psikolojisi Gelişim-Öğrenme-Öğretim*. (s.158). Ankara: Pegem Akademi.

- Kızıroğlu, İ. (2000). Çevre Eğitimi Ders Notları. Atasoy, E. (ed.). Türk Eğitim Sisteminde Çevre Eğitimi ve Karşılaşılan Sorunlar (s.335-359). Bursa.
- Marmara Coğrafya Dergisi* sayı: 15, 55-64.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2016).
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2018).
- Miser, R. (2010). *Çevre Eğitimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Mezunları Derneği Yayını.
- Önder, R. (2015). İlköğretim Öğrencilerinin Çevre Tutumlarının İncelenmesi. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 5 (1), 115-124.
- Onur, B. (2016). *Çocuk Çevre Doğa*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Öztürk, T, & Öztürk, Z. F. (2015). Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Çevre Eğitimi Açısından Analizi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. Cilt:24, No:3, 1533-1550.
- Ratner, J. (Editör). (2010). *Günümüzde Eğitim John Dewey*. (Çev. T. Öztürk). Pegem Akademi. Ankara. Sayfa 1.
- Şama, E. (2003). Öğretmen Adaylarının Çevre Sorunlarına Yönelik Tutumları. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt 23, Sayı 2, 99-110*.
- Senemoğlu, N. (2015). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*. Ankara: Yargı Yayınları. Sayfa. 97-99.
- Serim, N. (2014). *Çevre Bilincinin Değişikliği ve Emisyon Ticareti Bağlamında Sosyo-Ekonomik Çözümlemesi*. Bursa: Ekin Basım Yayın.
- Şimşekli, Y. (2004). Çevre Bilincinin Geliştirilmesine Yönelik Çevre Eğitimi Etkinliklerine İlköğretim Okullarının Duyarlılığı. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi XVII (1)*, 83-92.
- Şişman, M. (2007). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem A Yayıncılık. Sayfa 6-21.
- Steg, L., Berg, D. V. E. A., Groot D. M. I. J., (2015). *Çevre Psikolojisi*. (Çev. L. K. Cicerali).Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Şüyün, B. (2010). *İlköğretim Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Bilinç Ve Algılamaları* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Taşkın, Ö. & Şahin, B. (2008). “Çevre” Kavramı ve Altı Yaş Okul öncesi Çocuklar. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (1)*, Sayı 23, 1-12.
- Türk, M. (2012). *Çevre Bilinci-Yasal Zorunluluktan Sosyal Sorumluluğa*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Türküm. S. (1998). *Çağdaş Toplumda Çevre Sorunları ve Çevre Bilinci*.
<https://s3.amazonaws.com/academia.edu>’ den alınmıştır.
- Ünal, S. & Dımışkı, E. (1999). Unesco. Unep Himayesinde Çevre Eğitiminin Gelişimi ve Türkiye’de Ortaöğretim Çevre Eğitimi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 16-17* : 142 – 154.
- Uzun, N. & Sağlam, N. (2006). Ortaöğretim Öğrencileri İçin Çevresel Tutum Ölçeği Geliştirme Ve Geçerliliği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.30*, 240-250.
- Uzun, N. & Sağlam, N. (2007). Ortaöğretim Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Bilgi ve Tutumlarına “Çevre Ve İnsan” Dersi İle Gönüllü Çevre Kuruluşlarının Etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education) 33*, 210-218.
- Uzun, N. (2006). Çevre Bilinci Geliştirmede Portfolyo Değerlendirmenin Katkısı Konusunda Öğretmen Adaylarının Görüşleri. *Sosyal Bilimler Dergisi 2006/2*, 121-144.
- Varlı, D. (2014). *İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Tutumlarının İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Tokat.
- Vinogradova, F. N. (1998). Çevre Eğitimi Ders Notları. Atasoy, E. (ed.). Okulöncesi ve İlkokul Çağındaki Çocuklara Çevre Eğitiminin Veilmesi (s.408-413). Bursa.
- Yaşaroğlu, C. (2012). *İlköğretim Birinci Kademe Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Tutum ve*

Davranışlarının Değerlendirilmesi (Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Malatya.

Yücel, Ö. E. & Özkan, M. (2014). Ortaokul Öğrencilerine Yönelik Çevresel Tutum Ölçeği Geliştirilmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 27 (1), 27-48.

Zengin, U. & Kunt, H. (2013). Ortaokul Öğrencilerinin Ağaç Ve Çevreye Yönelik Tutumlarının İncelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 10 (23), 155-165.

EKLER

Ek 1: Kişisel Bilgi Formu

1. Okulunuzun Adı:

Lütfen belirtiniz .....

2. Okulunuzun bulunduğu yerleşim yeri

1) Köy (...)   2) İlçe merkezi (...)   3) İl merkezi(...)

3. Cinsiyetiniz

1) Bayan (...)   2) Bay (...)

4. Sınıfınız

1) 6. sınıf (...)   2) 7. sınıf (...)   3) 8. sınıf (...)

5. Geçen seneki Sosyal Bilgiler Dersi karne notunuz (.....)

6. Kardeş Sayınız (Kendinizi de dahil ediniz.)

1) Tek kardeşim(...)   2) 2 kardeşiz(...)   3) 3 kardeşiz(...)

4) 4. kardeşiz(...)   5) 5 veya daha fazla kardeşiz(...)

7. Annenizin eğitim durumu

1) Okula gitmemiş (...)   2) İlkokul mezunu (...)   3) Ortaokul mezunu (...)

4) Lise mezunu (...)   5) Üniversite mezunu (...)

8. Babanızın eğitim durumu

1) Okula gitmemiş (...)   2) İlkokul mezunu (...)   3) Ortaokul mezunu (...)

4) Lise mezunu (...)   5) Üniversite mezunu (...)

9. Ailenizin aylık geliri

1) 1600 TL'den az(...)   2) 1600- 2300 TL(...)   3) 2300- 3000 TL(...)

4) 3000- 3700 TL(...)   5) 3700 TL ve üzeri(...)

Ek 2: Çevre Tutum Ölçeği

<p>II. BÖLÜM. Bu bölümde çevreye yönelik davranışlarınız belirlenmek istenmektedir. 1= hiçbir zaman gerçekleştirmediğiniz davranışları; 5= Her zaman gerçekleştirdiğiniz davranışları ifade etmektedir. Lütfen katılma derecenize göre uygun seçeneğe (X) işareti koyunuz.</p>	1. Hiçbir zaman	2. Nadiren	3. Ara sıra	4. Çoğunlukla	5. Her zaman
1. Televizyonda çıkan çevre ile ilgili programları veya belgeselleri izlerim.					
2. Çevreyle ilgili gelişmeleri haberlerden, günlük gazetelerden veya dergilerden takip ederim.					
3. Çevreye zarar veren birini çekinmeden uyarırım.					
4. Okulumuzda çevre temizliğiyle ilgili bir faaliyet düzenlenirse gönüllü olarak katılmak isterim.					
5. Çevre sorunlarının çözümüne nasıl yardımcı olunabileceği konusunda ailemle konuşurum.					
6. Dışerimi fırçalarken su tasarrufu için musluğu sürekli açık tutmam.					
7. Geri dönüşümü mümkün olan çöpleri, ayırarak geri dönüşüm kutusuna atarım.					
8. Çevre konuları ile ilgilenen resmi örgütlere çevre kirliliğini azaltmak için ne yapabileceğimi sorarım.					
9. Buzdolabının kapağını uzun süre açık bırakmam.					
10. Evimizin balkonuna gelen kuşları beslerim.					
11. Yazın çok sıcak havalarda sokak hayvanları için bazı yerlere kaplarda su koyarım.					
12. Evde veya okulda gereksiz yere açık bırakılan lambaları kapatırım.					
13. Alışveriş yaparken, daha pahalı da olsa çevreye en az zarar veren ürünleri tercih ederim.					
14. Evimize ampul ve elektrikli ev eşyaları alınırken az elektrik harcayanlarını tercih etmeleri için ailemi uyarırım.					

<p>III. BÖLÜM. Bu bölümde çevreye yönelik düşüncelerinizin ve duygularınızın alınması amaçlanmıştır. 1= hiç katılmıyorum; 5= tamamen katılıyorum gelmektedir. Lütfen katılma derecenize göre uygun seçeneğe (X) işareti ko</p>	1. Hiç katılmıyorum	2. Çok az katılıyorum	3. Orta derecede katılıyorum	4. Çok katılıyorum	5. Tamamen katılıyorum
1. Ülkemiz doğal kaynaklar açısından zengin bir ülkedir, bu yüzden tükenmeleri söz konusu değildir.					
2. Okullarda çevreyle ilgili dersler okutulmalıdır.					
3. Dünyada, insanların hiçbir zaman kirletemeyeceği kadar çok su vardır.					
4. Su tasarrufu için banyo yaparken daha az su kullanılabilir.					
5. Çevre kendi kendini temizlediği için insanların atıkları problem olmaz.					
6. Ozon tabakası özellikle Avustralya üzerinde incelmış. Türkiye için bir tehlike yoktur.					
7. Ekonomik büyüme çevrenin korunmasından daha önemlidir.					
8. Çevre korumasına yardımcı olmak için kendi harçlığımdan bir miktar para verebilirim.					
9. İleride arabam olduğunda, hava kirliliğini azaltmak için arabamı kullanmak yerine toplu taşıma araçlarına binmeyi tercih edebilirim.					
10. Tarihi yerlere para harcamak yerine düzgün yollar					

yapılırsa ülkemiz için daha faydalıdır.					
11. “Fast food” (hamburger, v.b.) tüketimi çevre için zararlıdır.					
12. Çevre kirliliğini önlemek bizlerin değil, devletin sorumluluğudur.					
13. Herhangi bir yerde orman yangını çıktığını duyduğumda çok üzülürüm.					
14. Ağaçlandırma çalışmalarına katılmaktan hoşlanırım.					
15. Çevre gezilerine katıldığımda sıkılırım.					
16. Gelecekte susuz kalmaktan korkarım.					
17. Hayvanların yaşam alanlarına bina yapıldığını görmek beni üzer.					
18. Çevre kirliliğinin bizlere vereceği zarar beni korkutur.					
19. İnsanların çevreye karşı duyarsız olmaları beni üzer.					
20. Nesli tükenmekte olan hayvanlar için üzülüyorum.					
21. Ülkemizdeki doğal kaynakların hızla tüketilmesi, geleceğimiz açısından beni kaygılandırır.					

Ek 3: Ölçek Uygulama İzni

T.C.
BİTLİS VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 46623667-44-E.18536397
Konu :Anket Uygulaması

08/10/2018

VALİLİK MAKAMINA

Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitim Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Sacit YAPRAK'ın " İlköğretim 8.Sınıf Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Tutum ve Davranışlarının İncelemesi; Bitlis İli Örneği" konulu tez ile ilgili 24.09.2018 tarih ve 34539 sayılı yazıları ekte gönderilmiştir. Tez çalışması kapsamında Müdürlüğümüze bağlı Ortaokul 8.Sınıf öğrencilerine Anket uygulaması yapmak istemektedir. Söz konusu Anket uygulamasını Millî Eğitim Müdürlüğüne bağlı Ortaokul 8.sınıf öğrencileri ile yapması Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde; olurlarınıza arz ederim.

Mehmet Emin KORKMAZ
Millî Eğitim Müdürü

OLUR
08/10/2018

Tekin ERDEMİR
Vali a.
Vali Yardımcısı

Adres Hüseyinpaşa Mah. Yeni Hükümet Konakı Kat. 3 BİTLİS
Elektronik Ağ: bitlis.meb.gov.tr
e-posta: strateji.gelistirme13@meb.gov.tr

Bilgi için M.Zenur BULUT
Tel: 0 (434) 280 13 53
Faks: 0 (434) 280 13 59

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 3b39-c4a0-3557-b676-bc39 kodu ile teyit edilebilir.

Özgeçmiş

1992 Yılında Bitlis'in Mutki ilçesinde doğdu. İlk ve ortaöğretimini Bitlis'te tamamladıktan sonra 2009 yılında Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümünü kazandı. 2013 yılında Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümünden derece ile mezun oldu.

2013- 2017 yılları arasında Bursa Celal Bayar ve Meliha Cemal Bağcı Ortaokulunda görev yaptı. 2017 yılında Bitlis'in Mutki ilçesi Merkez Yatılı Ortaokuluna tayin oldu ve halen aynı okulda öğretmenlik görevini yapmaktadır.

